

**AKADEMIA
OBRONY NARODOWEJ**

AON 5352/2001

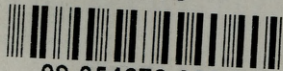
SYSTEM DOWODZENIA

Terminologia

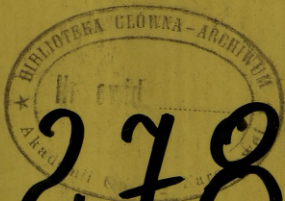
CZĘŚĆ I

Biblioteka Główna
Akademii Sztuki Wojennej

54278

09-054278-000-0

54278

WARSZAWA

2001

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

**WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH
INSTYTUT DOWODZENIA**

AON 5352/2001

SYSTEM DOWODZENIA

Terminologia

Część I

Warszawa

2001

Zebrał i opracował zespół:
mjr dr inż. Marek STRZODA
kpt. dypl. inż. Norbert PRUSIŃSKI

Redaktor techniczny
Beata Klarowska

Korekta
Jolanta Puchalska

Skład, druk i oprawa: Akademia Obrony Narodowej – Wydział Wydawniczy
Zam. nr 1330/2001

PRZEDMOWA

Niniejszy słownik opracowany został z myślą o wszystkich tych, którzy interesują się jakże szerokim obszarem dowodzenia. Terminologia ta dotyczy przede wszystkim strukturalnych, proceduralnych i technicznych elementów systemu dowodzenia. Definicje poszczególnych terminów mają zapoznać czytelnika ze złożonością dowództw, procesów i relacji zachodzących w tym systemie. Słownik zawiera około 500 terminów i ich definicji. Ich doborowi przyświecał zamysł, aby czytelnik poznał bogaty zasób terminów, uporządkował swoją wiedzę oraz zapoznał się z definicjami, które są powszechnie używane, lecz nie zawsze znane jest ich dokładne znaczenie. Jednocześnie wiele pojęć dotyczy dziedzin pokrewnych, mających jednak wpływ na procesy i zjawiska zachodzące w systemie dowodzenia lub związanych z nim. Słownik może być zatem użyteczny zarówno dla nauczycieli akademickich, jak i dla studentów oraz uczestników kursów realizowanych w Akademii Obrony Narodowej.

Autorzy zdają sobie sprawę z bogactwa terminologii dowodzenia, dlatego zwracają się prośbą do czytelników o formułowanie oraz przekazanie uwag, wniosków oraz propozycji dokonania zmian, poszerzenia lub uzupełnienia słownika. Będą one szczególnie przydatne podczas opracowania drugiej części słownika, której edycja planowana jest w 2002 roku. W kolejnej części znajdują się między innymi terminy dotyczące środków dowodzenia, sieci teleinformatycznych oraz poszerzony zostanie i uzupełniony zakres terminów ujętych w części pierwszej.

A

abstrahowanie

Jedna z podstawowych operacji myślowych, polegająca na pomijaniu pewnych składników, cech lub relacji danego przedmiotu, zdarzenia, procesu lub zjawiska, a wyodrębnieniu innych uznanych za właściwe ze względu na jakieś kryterium; niebranie pod uwagę tego, co się uważa za mniej ważne, mniej istotne; posługiwanie się pojęciami abstrakcyjnymi jest właściwe nauce lub w działalności, gdzie następuje syntetyzowanie wniosków i formułowanie uogólnień.

ad hoc (łac.)

Doraźnie, specjalnie w danym celu, np. powołanie struktury do wykonania danego zadania.

administracja

Część personelu dowództwa, do której należy wykonywanie funkcji administracyjnych związanych z zarządzaniem zasobami, budynkami, finansami, sprawami socjalnymi oraz pracowniczymi personelu cywilnego.

adnotacja

Uwaga, dopisek, notatka, przypis, krótka informacja.

ad notam (łac.)

Do wiadomości.

aktualna obsada międzynarodowa (ang. *international actual strength*)

Całkowita liczba personelu wojskowego i cywilnego aktualnie zajmująca stanowiska międzynarodowe.

algorytm

Przepis, postępowanie, metoda rozwiązywania zagadnień na podstawie szczegółowego planu niezbędnych, następujących w określonej kolejności czynności, które prowadzą do rozwiązania danego zagadnienia.

alternatywa

Jedna z co najmniej dwóch możliwości, między którymi należy dokonać wyboru jednej z wykluczających się możliwości, np. działania.

alternatywny

Dopuszczający jedną z dwóch istniejących możliwości, pozwalający wybrać między wieloma możliwościami.

analiza

W działalności organów dowodzenia element fazy przetwarzania informacji, w czasie którego następuje myślowe wyodrębnienie cech, części lub składników badanego zjawiska, przedmiotu; badanie cech elementów lub struktury czegoś oraz związków między nimi zachodzących. Prowadzona jest w celu określenia znaczących faktów i późniejszych ich interpretacji.

Patrz → *heurystyka*.

analiza celów (ang. *target analysis*)

Ocena potencjalnych celów, aby określić ich znaczenie z wojskowego punktu widzenia, kolejność niszczenia i rodzaj broni potrzebnej do osiągnięcia żądanego poziomu porażenia lub strat.

analiza terenu (ang. *terrain analysis*)

Zbieranie, analizowanie, ocena oraz interpretacja informacji geograficznych, związanych z naturalnymi i powstałymi w efekcie działalności ludzkiej cechami terenu, która w połączeniu z innymi istotnymi czynnikami prognozuje wpływ terenu na działania bojowe.

Patrz → *ocena terenu*.

analiza zadania

Element działalności dowódcy (oficerów dowództwa) podczas procesu podejmowania decyzji, polegający na: zrozumieniu otrzymanego

zadania w świetle zamiaru przełożonego i celu realizowanego przez przełożonego, zrozumieniu miejsca i roli podległych sił w ugrupowaniu operacyjnym (bojowym), zadań sąsiadów oraz sposobów i zakresu współdziałania z nimi. Efektem analizy zadania prowadzonej przez dowódcę jest między innymi sprecyzowane zadanie własne oraz myśl przewodnia.

Patrz → *sprecyzowane zadanie własne, myśl przewodnia*.

aneks

Załącznik, dodatek, uzupełniający tekst dokumentów dowodzenia; pismo dodatkowe załączone do głównego dokumentu.

Patrz → *appendyks*.

appendyks

Załącznik, dodatek, zazwyczaj uzupełniający aneksy; opracowywany w formie pisemnej lub graficznej.

Patrz → *aneks*.

a posteriori (łac.)

Poznanie na podstawie doświadczenia, po doświadczeniu; po fakcie, na podstawie faktów; poprzez indukcję.

automatyzacja

Zespół przedsięwzięć organizacyjnych i technicznych zmierzających do ograniczenia lub zastąpienia udziału człowieka w procesach związanych z przesyłaniem, przetwarzaniem, bezpieczeństwem i archiwizowaniem informacji w systemach informatycznych.

B

baza danych

Zintegrowany logicznie zbiór danych zorganizowany w sposób umożliwiający wykorzystywanie tych samych danych w różnych zastosowaniach przez różnych użytkowników.

bezpieczeństwo (ang. *security*)

Stan osiągnięty, gdy określona informacja, sprzęt, personel, działania i urządzenia są zabezpieczone przed szpiegostwem, rozpoznaniem, sabotażem, dywersją i terroryzmem, jak również przed utratą lub ujawnieniem tajemnicy.

Patrz → *środki bezpieczeństwa*.

bieżące dane rozpoznawcze (wywiadowcze)

Dane rozpoznawcze (wywiadowcze), które odzwierciedlają aktualną sytuację na poziomie strategicznym, operacyjnym lub taktycznym.

C

cel (ang. *objective*)

1. Określony przedmiotowo i podmiotowo, przyszły, pożądaný stan lub rezultat działania organizacji (jednostki wojskowej), możliwy i przewidziany do osiągnięcia w terminie lub okresie mieszczącym się w przedziale czasu objętym planowaniem.
2. Fizyczny, dokładnie określony obiekt, którego zdobycie, utrzymanie, obezwładnienie lub zniszczenie ma istotne znaczenie w planie dowódcy.

centrum dowodzenia

Komponent obsady operacyjnej stanowiska dowodzenia, z którego funkcje dowodzenia spełnia osobiście dowódca wraz z kierowniczymi osobami funkcyjnymi dowództwa oraz zespołami planowania, rozpoznania oraz dowodzenia; jego personel koordynuje działania pozostałych komponentów stanowiska dowodzenia.

centrum prasowe (ang. *press information centre*)

Komórka zorganizowana przez narodowy sztab lub organizację w celu udzielania środkom masowego przekazu ścisłych i aktualnych informacji dotyczących spraw narodowych i sojusznicznych, wydarzeń i operacji. Udziela też innego wsparcia, porad i pomocy, łącznie z eskortowaniem korespondentów wojennych.

centrum kontroli ruchu wojsk

Struktura odpowiedzialna za planowanie, opracowywanie tras, sporządzanie rozkładów oraz kierowanie przemieszczaniem się personelu i ładunku po liniach komunikacyjnych.

Patrz → *kontrola przemieszczania*.

centrum wsparcia dowodzenia

Komponent obsady operacyjnej stanowiska dowodzenia, którego elementy spełniają funkcje wsparcia procesu decyzyjnego, procesu dowodzenia w zakresie planowania, organizowania, zabezpieczenia, nadzorowania przepływu informacji wewnątrz i na zewnątrz stanowiska dowodzenia; realizują także procesy zarządzania informacją, w tym jej ewidencjonowanie, archiwizowanie, powielanie oraz tłumaczenie.

centrum wsparcia działań

Komponent obsady operacyjnej stanowiska dowodzenia, którego elementy odpowiadają za planowanie, organizowanie, monitorowanie oraz koordynowanie działania jednostek specjalistycznych wspierających w wymiarze powietrznym i lądowym działania jednostek walczących.

centrum zabezpieczenia działań

Komponent obsady operacyjnej, którego elementy zajmują się planowaniem, organizowaniem, monitorowaniem oraz koordynowaniem zabezpieczenia logistycznego, zabezpieczenia personalnego, socjalnego oraz innymi elementami zabezpieczenia danego szczebla dowodzenia.

ciągłość dowodzenia

Zasada dowodzenia wyrażająca stały i nieprzerwany wpływ dowódcy i organów dowodzenia na procesy planowania i przygotowania działań, ich przebieg, przywracanie zorganizowanego działania wojsk oraz dostosowanie dowodzenia do potrzeb wynikających z zaistniałej sytuacji; ciągłość dowodzenia można osiągnąć poprzez: stałą znajomość sytuacji, stanowcze i konsekwentne wcielanie w życie podjętych decyzji, opracowanych planów działania oraz natychmiastową reakcją na zmieniającą się sytuację taktyczną (operacyjną).

cykl

Seria zjawisk, procesów, czynności następujących po sobie w określonym porządku i powtarzająca się okresowo, po których stan początkowy lub sekwencja procesów powtarza się.

cykl rozpoznawczy (wywiadowczy) (ang. *intelligence cycle*)

Działania, w których pozyskuje się informacje, łączy je i przetwarza oraz udostępnia użytkownikom. Działania te obejmują zazwyczaj fazy: zdobywania, pozyskiwania, przetwarzania i rozpowszechniania. Patrz → *analiza, informacja, plan zbierania informacji*.

czas lokalny (ang. *local mean time*)

Czas, jaki upłynął od momentu przejścia Słońca nad południkiem przeciwległym do południka, na którym znajduje się obserwator.

czas przygotowania NATO (ang. *NATO preparation time*)

Czas pomiędzy otrzymaniem upoważnienia od władz politycznych NATO dla wyższych dowódców NATO do wprowadzenia wojskowych środków odparcia zbliżającego się ataku a początkiem tego ataku.

czas operacyjny

Czas umowny (data, godzina, minuta) stosowany w grach wojennych lub w ćwiczeniach podczas rozgrywania działań bojowych stron, których położenie określone zostało na ustalony czas; określa się go z uwzględnieniem przewidywanego zużycia czasu na działanie wojsk; może pokrywać się z czasem astronomicznym.

czas ostrzeżenia NATO (ang. *NATO warning time*)

Czas pomiędzy rozpoznaniem przez dowódcę strategicznego NATO lub wyższy organ dowodzenia NATO, że istnieje zagrożenie atakiem, a rozpoczęciem ataku.

czas rzeczywisty (ang. *real time*)

Określenie odnoszące się do danych lub informacji, które uległy opóźnieniu jedynie o czas wymagany do uzyskania połączenia elektronicznego. Oznacza to, że nie występują widoczne opóźnienia.

czas strefowy

Czas obowiązujący w strefach o szerokości 15° długości geograficznej, równy średniemu czasowi słonecznemu środkowego południka danej strefy, różniący się o całkowitą liczbę godzin od czasu uniwersalnego.

Patrz → *strefa czasowa*.

czas zulu (ang. *zulu time*)

W działaniach sojuszniczych czas uniwersalny – GMT.

D

dane

Przetworzone informacje stanowiące opis faktów lub zjawisk przekazane innym użytkownikom.

Patrz → *informacja*.

decyzja

Nielosowy akt wyboru celu lub sposobu działania, właściwego z punktu widzenia systemu, w ramach którego wybór ten jest dokonywany.

Patrz → *podjęcie decyzji*.

decyzja dowódcy

Akt woli dowódcy, który dokonuje świadomego wyboru jednego z proponowanych przez dowództwo wariantów działania określających sposób osiągnięcia celu działania.

delegowanie uprawnień

Jedno z praw dowódcy polegające na upoważnieniu podwładnego do podejmowania decyzji w określonych sprawach lub sytuacjach należących do uprawnień delegującego; akt ten nie zdejmuje z delegującego odpowiedzialności za skutki decyzji podjętych z jego upoważnienia przez podwładnego.

Patrz → *przekazanie uprawnień, przekazanie uprawnień podwładnemu dowódcy*.

departament

Komórka organizacyjna Ministerstwa Obrony Narodowej lub instytucji centralnej MON.

Patrz → *instytucja centralna*.

determinant

Element, czynnik, którego funkcja polega na wyznaczaniu (determinowaniu) czegoś; wyznacznik, wyróżnik.

dezinformacja

1. Informacja nieprawdziwa, myląca, wprowadzająca w błąd poprzez podanie fałszywych informacji; dezinformacją może też być niepodanie informacji.
2. Jeden ze sposobów maskowania.

długość marszowa kolumny (ang. road space)

Długość odcinka drogowego, przydzielonego lub (i) zajmowanego przez kolumnę w ruchu, wyrażonego w kilometrach (lub milach).

doktryna

Ogół założeń, twierdzeń, przekonań z określonej dziedziny. Dokument zawierający zbiór poglądów, teorii, praw lub zasad dotyczących danej dziedziny naukowej lub działalności.

dokumentacja

Zbiór dokumentów, materiałów źródłowych świadczących o zaszłych faktach bądź uzasadniających zamierzone działania naukowe, plastyczne, organizacyjne itp.

dokument rejestrowany (ang. registered matter)

Dowolny niejawnny dokument, rejestrowany zwykle pod określonym numerem i podlegający okresowej kontroli.

Patrz → *publikacja rejestrowana*.

dokumenty dowodzenia

Wszystkie dokumenty dotyczące przygotowania i prowadzenia działań sił zbrojnych. W zależności od treści i przeznaczenia dokumenty dowodzenia dzielimy na: dyrektywne, planistyczne, sprawozdawczo-informacyjne.

dokumenty dyrektywne

Rodzaj dokumentów dowodzenia służących do przekazania wyników planowania podwładnym. Do dokumentów tych zaliczamy: dyrektywy, rozkazy, zarządzenia.

dokumenty odniesienia

Zapis w dokumentach dowodzenia, w którym ujmuje się wszelkie inne dokumenty, co do których w tekście danego dokumentu znajdują się nawiązania, odniesienia lub porównania.

dokumenty planistyczne

Rodzaj dokumentów dowodzenia służących do planowania i organizowania walki (operacji). Do dokumentów tych zaliczamy: plany, mapy sytuacyjne, tabele, i inne dokumenty.

dokumenty pomocnicze

Rodzaj dokumentów dowodzenia opracowywanych zazwyczaj na użytek wewnętrzny dowództwa, np. szkice, tabele, kalkulacje, wykresy, zestawienia, zapotrzebowania itp.

dokumenty sprawozdawczo-informacyjne

Rodzaj dokumentów dowodzenia, w których znajdują się zazwyczaj opisy położenia wojsk własnych i przeciwnika oraz wydarzeń, które nastąpiły w określonym przedziale czasu. Do dokumentów tych zaliczamy: meldunki, sprawozdania, dzienniki działań, mapy sytuacyjne, komunikaty rozpoznawcze i inne.

doprowadzenie wojsk do gotowości do wykonania zadania

Jest to przedsięwzięcie mające na celu osiągnięcie przez oddziały w nakazanym lub pożądanym czasie pełnej sprawności do wykonywania zadań i zazwyczaj obejmuje: sprawdzenie poprawności funkcjonowania systemów dowodzenia i kierowania środkami walki, łączności i współdziałania; przygotowanie uzbrojenia i sprzętu do działania w istniejących warunkach; szkolenie dowództw i wojsk uwzględniające specyfikę przyszłych działań; uzupełnienie środków bojowych i materiałowych; ewakuację rannych i chorych; realizację prac remontowych i inne przedsięwzięcia z zakresu zabezpieczenia logistycznego i wychowawczego.

dopuszczenie do spraw niejawnych (ang. *security clearance*)

Administracyjne ustalenie kompetentnych władz krajowych stwierdzające, że dana osoba może być, z punktu widzenia interesów bezpieczeństwa, dopuszczona do informacji niejawnych.

Patrz → *świadectwo dopuszczenia do spraw niejawnych*.

dowodzenie

1. Jest to proces, poprzez który dowódca narzuca swoją wolę i zamiary podwładnym oraz w ramach którego, wspomagany przez swój sztab, planuje, organizuje, koordynuje i ukierunkowuje działania podległych mu wojsk przez użycie standardowych procedur działania i wszelkich dostępnych środków przekazywania informacji.

2. Według poglądów NATO dowodzenie to dwa procesy tworzące system C2 (ang. *Command and Control*), w ramach których *command* to władza nadana osobie (dowódcy) wyznaczonej spośród stanu osobowego sił zbrojnych w celu dowodzenia, koordynacji i dowodzenia siłami zbrojnymi (jednostkami); natomiast *control* jest działalnością, poprzez którą dowódca, wspomagany przez swój sztab, organizuje, dowodzi i koordynuje działania przydzielonych mu wojsk. Cała lub część tej władzy może być przeniesiona lub przekazana.

dowodzenie działaniami

Skrót myślowy, oznaczający ciągłe oddziaływanie dowódcy na podległe wojska w celu wykonania postawionego zadania. Polega na zapewnieniu realizacji podjętej decyzji poprzez: zbieranie, analizowanie i ocenianie informacji o położeniu, działaniu i stanie wojsk własnych i przeciwnika; podejmowaniu decyzji co do dalszej realizacji planu bądź jego modyfikacji z jednoczesnym określeniem zadań i stawianiem ich wykonawcom; przewidywaniu zmian w sytuacji oraz wcześniejszym podejmowaniu stosownych działań.

dowodzenie operacyjne (ang. *operational command*)

Władza przyznana dowódcy do przydzielania zadań podległym dowódcom, do rozwijania jednostek do działań, do ponownego przydzielania sił oraz do zatrzymywania sobie lub przekazywania komuś innemu kontroli operacyjnej i (lub) taktycznej, jeśli uzna to za niezbędne. Władza ta nie obejmuje odpowiedzialności za administrację czy logistykę; może być rozciągnięta również na siły przydzielone temu dowódcy.

dowodzenie pełne (ang. *full command*)

Władza wojskowa i odpowiedzialność dowódcy za wydawanie rozkazów podwładnym. Obejmuje wszelkie aspekty działań wojskowych lub administracyjnych i dotyczy tylko sił narodowych.

Uwaga: w znaczeniu międzynarodowym termin „dowodzenie” oznacza mniejszy zakres władzy niż w ujęciu narodowym. Żaden z dowódców natowskich lub koalicyjnych nie sprawuje dowodzenia pełnego nad przydzielonymi mu siłami, gdyż poszczególne państwa wydzielając siły do NATO przekazują tylko uprawnienia w zakresie dowodzenia operacyjnego lub kontroli operacyjnej.

Patrz → *dowodzenie operacyjne, kontrola operacyjna, dowodzenie taktyczne, kontrola taktyczna.*

dowodzenie przez określenie celów działania

1. Styl (technika) dowodzenia, który charakteryzuje się tym, że przełożony określa podwładnemu cel, jaki ma osiągnąć lub może on ograniczyć się jedynie do zainicjowania określonego działania. Określenie celu działania podwładnego może nastąpić przy jego współudziale. Stosując ten styl (technikę) dowodzenia przełożony powinien określić podwładnemu: co, gdzie, kiedy i w jakim celu ma osiągnąć.

2. Zasada dowodzenia, w myśl której zapewnić należy podległemu dowódcy swobodę działania poprzez zapoznanie go ze swoim zamiarem, określenie zadań oraz przekazanie do dyspozycji koniecznych sił i środków. Zakres swobody działania zależy zazwyczaj od rodzaju wykonywanego zadania.

dowodzenie taktyczne (ang. *tactical command*)

Władza przyznana dowódcy do stawiania zadań siłom będącym pod jego dowództwem w celu wykonania zadań postawionych przez wyższe dowództwo.

dowódca

Żołnierz (oficer, chorąży, podoficer) stojący na czele pododdziału, oddziału, związku taktycznego, operacyjnego lub rodzaju sił zbrojnych, przełożony. Każdy dowódca ma prawo rozkazywania podległym żołnierzom, kieruje ich służbą i jest odpowiedzialny za ich czynności służbowe, ma uprawnienia służbowe i dyscyplinarne umożliwiające sprawowanie jednoosobowego dowodzenia.

dowódca inżynierski (ang. *engineer commander*)

Patrz → *szeferów*.

dowódca narodowy (ang. *national commander*)

Narodowy dowódca terytorialny lub funkcjonalny, który zwykle nie jest w sojuszniczej strukturze dowodzenia.

Patrz → *dowódca sił narodowych*.

dowódca narodowych sił zbrojnych (ang. *national force commander*)

Dowódca narodowych sił zbrojnych wydzielonych jako odrębne elementy podległe dowództwu sił sprzymierzonych.

dowódca NATO (ang. *NATO commander*)

Dowódca wojskowy w systemie dowodzenia NATO.

dowódca podregionalnych sił połączonych NATO

(ang. *NATO joint subregional commander*)

W NATO, dowódca sił połączonych na trzecim szczeblu wojskowej struktury dowodzenia.

dowódca regionalny NATO (ang. *NATO regional commander*)

W NATO, dowódca na drugim szczeblu wojskowej struktury dowodzenia, odpowiedzialny za planowanie i wykonanie wszelkich działań i przedsięwzięć wojskowych Sojuszu w przydzielonym regionie i poza nim, zgodnie z wytycznymi i dyrektywami dowódcy strategicznego.

dowódca sektora (ang. *sector commander*)

Oficer odpowiedzialny za dowodzenie taktyczne siłami obrony przeciwlotniczej i współdziałanie sił w określonym sektorze obszaru obrony przeciwlotniczej.

dowódca sił narodowych (ang. *national force commander*)

Dowódca sił narodowych wydzielonych jako samodzielne elementy podległe dowództwom sojuszniczym.

Patrz → *dowódca*.

dowódca strategiczny NATO (ang. *NATO strategic commander*)

Dowódca na pierwszym i najwyższym szczeblu wojskowej struktury dowodzenia NATO, odpowiedzialny za planowanie, dowodzenie

i prowadzenie wszelkich przedsięwzięć i działań Sojuszu w jego rejonie odpowiedzialności i poza nim, zgodnie z dyrektywami władz politycznych. Jest również odpowiedzialny za rozwój i utrzymanie infrastruktury, zgodnie z jego zakresem obowiązków. Istnieją dwaj dowódcy strategiczni NATO, tzn. Naczelny Dowódca Sojuszniczych Sił Zbrojnych NATO obszaru Europy (ang. *Supreme Allied Commander Europe*) i Naczelny Dowódca Sojuszniczych Sił Zbrojnych NATO obszaru Atlantyku (ang. *Supreme Allied Commander Atlantic*).

dowódca wspierający

Dowódca który zapewnia wspieranemu dowódcy siły lub inne wsparcie lub (i) opracowuje plan wsparcia.

Patrz → *dowódca wspierany*.

dowódca wspierany (ang. *supported commander*)

Dowódca, ponoszący główną odpowiedzialność za wszelkie aspekty wykonania zadania, który przyjmuje siły i inne wsparcie ze strony jednego lub więcej dowódców wspierających.

Patrz → *dowódca wspierający*.

dowództwo

Zespół osób funkcyjnych i komórek organizacyjnych, przy pomocy którego dowódca dowodzi podległymi wojskami (jednostkami). W skład dowództwa wchodzi dowódca, grupa dowódcy (jego zastępcy oraz wybrane komórki funkcjonalne) oraz sztab.

Patrz → *sztab, grupa dowódcy*.

dowództwo funkcjonalne (ang. *functional command*)

Dowództwo, w organizacji którego bierze się pod uwagę bardziej funkcje wojskowe niż rejonu geograficzne.

dowództwo obszaru (rejonu) (ang. *area command*)

Dowództwo składające się z elementów organizacyjnych jednego lub więcej rodzajów sił zbrojnych, wyznaczonych do prowadzenia działań na określonym obszarze geograficznym, podporządkowane jednemu dowódcy.

dowództwo podregionalne (ang. *subregional command*)

Termin używany do określenia dwóch rodzajów dowództw na trzecim szczeblu wojskowej struktury dowodzenia NATO, tzn. połączonych dowództw podregionalnych i dowództw komponentów.

Patrz → *połączone dowództwo podregionalne i dowództwo komponentu.*

dowództwo połączone

Dowództwo sformowane z przedstawicieli dwóch lub więcej rodzajów sił zbrojnych tego samego państwa.

dowództwo regionalne (ang. *regional command*)

Organ dowodzenia na drugim szczeblu wojskowej struktury dowodzenia NATO. Jego działanie obejmuje cały zakres przedsięwzięć planistycznych i wykonawczych Sojuszu w nakazanym regionie i poza nim, zgodnie z poleceniami dowódcy strategicznego NATO.

dowództwo strategiczne

Organ dowodzenia na najwyższym szczeblu wojskowej struktury dowodzenia NATO. Jego działanie obejmuje realizację wszystkich funkcji dowodzenia w dziedzinie spraw wojskowych Sojuszu w swoim rejonie odpowiedzialności i poza nim.

droga marszu (przegrupowania)

Trasa marszu (przegrupowania) jednostki wyznaczona po drogach lub na przełaj, poprowadzona przez charakterystyczne punkty terenowe.

droga nadzorowana

Droga, nad którą sprawowana jest ograniczona kontrola w oparciu o punkty kontroli ruchu, patrole drogowe lub obydwoma sposobami. Do poruszania się po niej wymagana jest zgoda na przejazd kolumny lub pojazdu o nietypowych rozmiarach i ciężarze.

droga wydzielona (ang. *dispatch route*)

Droga, nad którą sprawowana jest pełna kontrola zarówno priorytetów wykorzystania, jak i regulacji ruchu w czasie i przestrzeni. Do poruszania się po niej wymagana jest zgoda na przejazd nawet pojedynczego pojazdu.

dyrektywa

Pisemne ustalenia lub wskazówki wydawane przez naczelnego dowódcę lub dowódców szczebla operacyjnego; określa się w niej cel działania, sposób jego osiągnięcia, zadania dla wykonawców oraz terminy ich realizacji.

dyrektywa operacyjna

Dokument rozkazodawczy szczebla operacyjnego, w którym pisemnie precyzuje się cel i zadania dla związków taktycznych i oddziałów.

dyżurna służba operacyjna

Osoby funkcyjne wyznaczane na stanowisku dowodzenia jako dyżurna służba operacyjna; do ich obowiązków należy znajomość aktualnego położenia i działania wojsk własnych i przeciwnika; znajomość rozmieszczenia stanowisk dowodzenia przełożonego, własnych, sąsiadów i wojsk współdziałających; znajomość miejsca pobytu dowódcy, szefa sztabu oraz rozmieszczenie poszczególnych komórek funkcjonalnych na stanowisku dowodzenia; znajomość sposobów i terminów przekazania dokumentów dyrektywnych oraz znajomość organizacji i zasad funkcjonowania stanowiska dowodzenia.

dyżurny operacyjny

Osoba z personelu dowództwa wyznaczona do pełnienia dyżurnej służby operacyjnej; podlega on dowódcy, a podczas jego nieobecności szefowi sztabu. Dyżurnemu operacyjnemu podlegają dyżurni poszczególnych komórek funkcjonalnych stanowiska dowodzenia (jeśli są wyznaczani), a dyżurnemu stanowiska dowodzenia (głównego) podlegają ponadto dyżurni operacyjni pozostałych stanowisk dowodzenia organizowanych na danym szczeblu.

działania zorganizowane

Działania zmierzające do określonego celu, charakteryzujące się zachowaniem odpowiedniej kolejności etapów działania oraz konsekwentnym zastosowaniem się do zasad realizacji każdego z nich. W prakseologii działanie zorganizowane uważane jest za uniwersalną zasadę sprawnego działania. Podstawowe trzy etapy działań zorganizowanych obejmują: przygotowanie (preparację działań); wykonanie; kontrolę.

dziennik działań

Jeden z dokumentów sprawozdawczo-informacyjnych, w którym zapisywane są w sposób chronologiczny najważniejsze wydarzenia związane z przygotowaniem i prowadzeniem działań danej jednostki; na stanowisku dowodzenia dziennik ten prowadzony jest przez dyżurnego operacyjnego oraz wyznaczonych oficerów poszczególnych komórek funkcjonalnych.

E

efektywność

Cecha działania przynosząca jak najlepszy wynik przy minimalnym nakładzie pracy lub znikomych środkach.

efektywność dowodzenia

To rezultat skutecznego reagowania przez dowódcę i poszczególne dowództwa na wszystkie zmiany sytuacji w działaniach taktycznych (operacyjnych), podejmowania optymalnych decyzji i bezzwłocznego wprowadzania ich w czyn, sprawnego i operatywnego dowodzenia wojskami, właściwego użycia sił i środków oraz wielu innych czynników. Efektywność dowodzenia jest kategorią niewymierną i zależy w znacznej mierze od czynników niematerialnych (jakościowych), np. wyszkolenia wojsk i dowództw, umiejętnego dowodzenia lub morale.

Patrz → *skuteczność dowodzenia*.

egzemplifikacja

Wyjaśnienie, udowodnienie czegoś metodą przykładową; posługiwanie się, ilustrowanie przykładami; przykłady ilustracyjne.

elastyczność

Wymaganie stawiane dowodzeniu; właściwość lub cecha polegająca na zdolności przystosowania do nowych warunków elementów struktury, planów działania, stosowanych procedur lub innych elementów.

element łącznikowy (ang. *liaison*)

Kontakt lub łączność utrzymywana za pomocą wyznaczonego personelu pomiędzy elementami sił zbrojnych w celu zapewnienia wzajemnego zrozumienia i jedności celów oraz działań.

epistemologia

W ogólnym znaczeniu teoria poznania; dział nauki traktujący o przedmiocie, treści, procedurach, sposobach, granicach i kryteriach ludzkiego poznania.

etap

Pewien odcinek czasu w rozwoju jakiegoś procesu lub zjawiska; okres rozwoju; stadium procesu.

ewidencja

Rejestrowanie, zestawianie, sporządzanie wykazu rzeczywistego stanu czegoś, przychodów, rozchodów, dokumentów, materiałów, osób.

ex ante (łac.)

Stwierdzenie czegoś przed zaistnieniem danego faktu.

ex post (łac.)

Po fakcie, później.

F

faza

Stan procesu, układu lub rozwoju zjawiska w określonej chwili, stadium; stan zmieniającego się w szerszym przedziale czasowym procesu ze względu na stałe posiadanie jakiejś cechy.

fazy cyklu decyzyjnego

Powtarzający się okresowo cykl przedsięwzięć koncepcyjno-decyzyjnych, realizowany przez komórki organizacyjne i osoby funkcyjne na stanowiskach dowodzenia w ramach systemu dowodzenia. Wyodrębniono cztery fazy tego cyklu: ustalanie położenia, planowanie, stawianie zadań i kontrolę.

Patrz → *ustalanie położenia, planowanie, stawianie zadań, kontrola.*

formalizacja dokumentu

Przyjęcie stałej struktury dokumentów danego typu oraz jednoznacznego sposobu ich wypełnienia.

funkcje dowodzenia (łac. *funktio* = czynność, wykonywanie)

To kompleks zadań i przedsięwzięć zakładanych lub rzeczywistych, realizowanych przez poszczególne osoby funkcyjne lub komórki organizacyjne w ramach dowodzenia. Do zasadniczych funkcji dowodzenia zaliczane są: planowanie, organizowanie, pobudzanie (motywowanie) i kontrola. Natomiast do funkcji regulacyjnych zalicza się: decydowanie, koordynowanie i informowanie.

Patrz → *planowanie, organizowanie, pobudzanie, decydowanie, koordynowanie, informowanie.*

funkcje służbowe

Ogół obowiązków lub czynności związanych z wykonywaniem zadań na określonym stanowisku służbowym.

G

geomatyka (ang. *geomatics*)

Dział wiedzy zajmujący się zarządzaniem informacją geoprzestrzenną, włączając w to: pozyskiwanie, gromadzenie, analizowanie, przetwarzanie, wizualizację i dystrybucję informacji dowiązanej geograficznie.

geoprzestrzenny (ang. *geospatial*)

Termin odnoszący się do dowolnego obiektu, którego pozycja określana jest względem Ziemi.

godło mapy (ang. *map index*)

Graficzny klucz przeznaczony głównie do przedstawienia zależności występujących pomiędzy arkuszami serii mapy, ich pokrycia, dostępności i innych danych o tej serii.

gotowość operacyjna (ang. *operational readiness*)

Zdolność jednostki (formacji), okrętu, systemu broni lub wyposażenia do wykonania zadań lub prowadzenia działań, do których zostały powołane lub przeznaczone. Może być używana w znaczeniu ogólnym lub do określenia stopnia gotowości.

gra wojenna

Symulacja operacji wojskowej, dowolnymi środkami, w której stosuje się określone zasady, dane, metody i procedury.

graficzny dokument dowodzenia

Rozkazy, zarządzenia, meldunki, sprawozdania lub inne dokumenty sporządzane na mapie, folii lub kalce w formie schematu, szkicu, grafiku, wykresu lub tabeli.

grupa czasowa (ang. *date time group*)

Grupa sześciu cyfr wraz z przedrostkiem, określającym strefę czasową i znormalizowanymi skrótami określającymi miesiąc. Pierwsza para cyfr określa dzień, druga godzinę, trzecia minuty. Po oznaczeniu miesiąca mogą być dodane dwie ostatnie cyfry określające rok.

grupa dowódcy

Element struktury dowództwa, w skład którego wchodzi osoby funkcyjne (np. zastępcy dowódcy) i szefowie komórek organizacyjnych, z którymi bezpośrednio pracuje dowódca (np. wydziału prawnego, finansowego, duszpasterstwa lub innych w zależności od struktury danego dowództwa).

Patrz → *dowództwo, grupa główna, grupa specjalistyczna.*

grupa dowodzenia lotnictwem taktycznym (ang. *tactical air control party*)

Podległy element systemu dowodzenia lotnictwem taktycznym przeznaczony do spełniania funkcji łącznikowych lotnictwa z siłami lądowymi oraz do kierowania samolotami.

Patrz → *ośrodek dowodzenia lotnictwem taktycznym, oficer naprowadzania lotnictwa taktycznego.*

grupa dowodzenia operacją morskodesantową (ang. *amphibious control group*)

Personel, okręty i statki wyznaczone do dowodzenia wysadzeniem desantu z okrętów na brzeg, w czasie prowadzenia operacji morskodesantowych.

grupa główna (grupa koordynacyjna)

Element struktury sztabu, w skład którego wchodzi zasadnicze komórki organizacyjne odpowiadające za poszczególne działy dowodzenia; w zależności od miejsca dowództwa w strukturze sił zbrojnych są to oddziały, wydziały lub sekcje oznaczane literami S, G, J (ang. *Joint*), A (ang. *Aviation*), CJ (ang. *Combined Joint*) lub P¹ oraz cyframi od 1 do 9.

Patrz → *sztab, grupa dowódcy, grupa specjalistyczna, organa łącznikowe.*

¹ Tylko w SZ RP w strukturze Sztabu Generalnego: P – połączony.

grupa formalna

Grupa osób powiązanych ze sobą sformalizowanymi (określonymi i zapisanymi) więziami o charakterze służbowym, funkcjonalnym lub informacyjnym, dającymi się wyodrębnić w ramach celowych i zorganizowanych struktur.

Patrz → *grupa nieformalna*.

grupa koordynacyjna

Patrz → *grupa główna*.

grupa nieformalna

Grupa osób powiązanych ze sobą różnymi więziami, mająca wspólny cel oraz strukturę nie regulowaną formalnymi przepisami.

Patrz → *grupa formalna*.

grupa operacyjna (łącznikowa)

Zespół oficerów dowództwa (personelu dowództwa), wraz ze środkami dowodzenia, wysyłany przez dowództwo jednostki dla nawiązania i utrzymania ścisłego współdziałania z innym dowództwem, w celu przejęcia dowodzenia określonym zgrupowaniem wojsk lub do realizacji innych zadań.

Patrz → *grupa łącznikowa*.

grupa rekonesansowa

Wyznaczona grupa oficerów dowództwa (personelu dowództwa), pododdziału dowodzenia wraz z pododdziałami wojsk inżynieryjnych, łączności, chemicznych i innych, przeznaczona do przeprowadzenia rekonesansu (rozpoznania) rejonów przyszłych działań, rozmieszczenia wojsk, stanowisk dowodzenia, dróg marszu lub rejonów porażenia, itp.

grupa specjalistyczna

Element struktury sztabu, w skład którego wchodzi komórki organizacyjne odpowiedzialne za wsparcie dowódcy oraz personelu grupy głównej w zakresie planowania, koordynowania i monitorowania działań w odpowiednich obszarach (dziedzinach) specjalistycznych.

Patrz → *grupa dowódcy*, *grupa główna*.

grupa zabezpieczenia

Część stanowiska dowodzenia, w której zgrupowane są jednostki oraz elementy zabezpieczające całokształt funkcjonowania stanowiska dowodzenia.

grupowanie celów (ang. *target concentration*)

Grupowanie celów o zbliżonym położeniu geograficznym.

grupowy sygnał wywoławczy (ang. *collective call sign*)

Dowolny sygnał wywoławczy reprezentujący dwa lub więcej obiektów, dowództw, lub jednostek. Grupowy sygnał wywoławczy związany z dowolnym wspomnianym wyżej elementem obejmuje jego dowódcę i wszystkich dowódców podległych.

H

harmonizacja pracy (organizowanie pracy) dowództwa

Dobór współdziałających wykonawców określonego zadania i synchronizacja ich działań w czasie na podstawie określonych i przyjętych procedur.

hasło (ang. *password*)

Tajne słowo lub charakterystyczny dźwięk, używany do podawania go na wezwanie.

hasło i odzew (ang. *countersign*)

Tajne wezwanie i odpowiedź na nie.

hasło kodowe (ang. *code word*)

Słowo, o odpowiedniej klauzuli tajności, posiadające niejawnie znaczenie i wprowadzane w celu ochrony informacji i zamiarów dotyczących niejawnego planu lub operacji.

heurystyka

Umiejętność znajdowania, wykrywania nowych faktów i związków pomiędzy nimi.

hierarchia celów

Uporządkowanie celów działania (celów cząstkowych) wg ich ważności, zgodnie z przyjętymi kryteriami oraz określonymi priorytetami.

hierarchia organizacji

Układ komórek organizacyjnych lub jednostek organizacyjnych, w którym niższe jednostki podlegają kierownictwu jednostek będących na wyższym poziomie w hierarchii.

hierarchia wojskowa

1. System podległości i nadrzędności organów dowodzenia względem siebie w zależności od spełnianych funkcji w strukturze organizacyjnej wojska oraz w procesie dowodzenia.
2. Układ wojskowych stanowisk służbowych i przypisanych im uprawnień, a także układ stopni wojskowych.

hierarchiczne podporządkowanie

Wieloszczeblowy system podporządkowania organów dowodzenia, w którym organy niższego szczebla podlegają organom nadrzędnym w całym zakresie swojej działalności.

hipoteza

Tymczasowe przypuszczenie mające ułatwić wyjaśnienie zjawiska, procesu; domysł; założenie oparte na prawdopodobieństwie, a wymagające sprawdzenia, weryfikacji.

I

imperatyw

Nakaz, reguła, norma.

implementacja, wykonanie (ang. *implementation*)

W zasadach standaryzacji NATO: wypełnienie (wdrożenie) przez państwo członkowskie zobowiązań wyszczególnionych w porozumieniu standaryzacyjnym (STANAG).

Patrz → *porozumienie standaryzacyjne, STANAG.*

informacja (ang. *information*)

Pojęcie podstawowe, nie w pełni zdefiniowane; w ujęciu wojskowym są to dowolne nieprzetworzone fakty (zjawiska), lub ich opis, które mogą być wykorzystane do opracowania danych rozpoznawczych (wywiadowczych), planistycznych lub innych stosownie do potrzeb.

Patrz → *dane, plan zbierania informacji, cykl rozpoznawczy.*

informacja bojowa (ang. *combat information*)

Informacja, często o krótkotrwałej ważności; dane zbierane w czasie walki przez jednostkę albo jej przekazywane, które mogą być od razu wykorzystane w czasie walki lub do oceny sytuacji. Odpowiednie dane są jednocześnie przekazywane do rozpoznania.

informacja niejawna (ang. *classified matter*)

Oficjalna informacja lub sprawa o dowolnej formie i charakterze, wymagająca ochrony w interesie bezpieczeństwa narodowego.

informacja rozpoznawcza (wywiadowcza) (ang. *intelligence*)

Produkt wynikający z obróbki informacji dotyczącej innych państw, wrogich lub potencjalnie wrogich sił lub elementów albo obszarów aktualnych lub potencjalnych działań (informacja wywiadowcza).

informowanie operacyjne

Przedsięwzięcie organizacyjne, zazwyczaj w formie odprawy, którego celem jest zapoznanie upoważnionych osób funkcyjnych dowództwa z otrzymanym zadaniem, sytuacją operacyjną, wnioskami z analizy zadania, myślą przewodnią dowódcy, sprecyzowanym zadaniem własnym, przyjętymi kryteriami, a także wydanie wytycznych do dalszej pracy.

infrastruktura narodowa (ang. *national infrastructure*)

Infrastruktura zabezpieczana i finansowana przez państwo członkowskie NATO, na jego własnym terytorium, wyłącznie na użytek jego własnych sił zbrojnych (włączając w to siły zbrojne przydzielone lub wyznaczone do NATO).

inspekcja

W ujęciu czynnościowym: sprawdzenie stanu, działalności bądź funkcjonowania jednostek organizacyjnych, komórek organizacyjnych, osób lub rzeczy z punktu widzenia zgodności z obowiązującymi przepisami, normami, zarządzeniami lub regulaminami.

instrukcja

1. Ustne lub pisemne przekazywanie przez dowódcę (przełożonego) zarządzeń. Instrukcja ustna zawiera wskazówki dotyczące wykonywania określonych czynności, może dotyczyć trybu postępowania na dłuższy okres lub stanowić jednorazową wytyczną działania.
2. Szczegółowe przepisy regulujące na dłuższy czas tryb postępowania osób funkcyjnych lub jednostek wojskowych w określonych okolicznościach, np. instrukcja oficera dyżurnego, instrukcja funkcjonowania stanowiska dowodzenia.
3. Zbiór danych taktyczno-technicznych dotyczących obsługi, eksploatacji broni, sprzętu oraz prowadzenia ognia.

instytucja centralna MON

Jednostka organizacyjna Ministerstwa Obrony Narodowej wyodrębniona pod względem organizacyjnym, posiadająca samodzielny etat i ramowy zakres działania nadany przez ministra lub upoważnionego zastępcę.

interakcja

Wzajemne oddziaływanie na siebie osób, przedmiotów, zjawisk; zetknięcie się ze sobą dwóch lub więcej jakichś akcji, działań, dążeń.

interfejs (ang. *interface*)

Obiekt, urządzenie lub zespół środków dopasowujący wzajemnie do siebie dwa różne systemy, urządzenia lub obiekty pod względem fizycznym lub informacyjnym.

interoperacyjność (ang. *interoperability*)

Zdolność sił zbrojnych Sojuszu, państw PłP, innych państw oraz dowództw, ich komórek organizacyjnych, a nawet pojedynczej osoby do wspólnego szkolenia, ćwiczeń oraz skutecznego wykonywania przydzielonych zadań.

inwencja

Pomysłowość, wynalazczość, natchnienie.

J

jednoosobowe dowodzenie

Zasada dowodzenia polegająca na osobistym podejmowaniu przez dowódcę (szefa, kierownika) decyzji oraz całkowitej jego odpowiedzialności za te decyzje, podległe mu wojska i dowództwa (zarządy, oddziały, wydziały, sekcje).

jednostka (ang. *unit*)

1. Element wojskowy, którego struktura określona jest przez kompetentne władze w tabeli organizacyjno-etatowej i wyposażenia; część organizacji.
2. Organizacyjna nazwa pododdziału, oddziału lub związku taktycznego wchodzącego w skład jednostki wyższego szczebla.
3. Stała lub podstawowa wielkość, w jakiej element zaopatrzenia jest rozdzielany, wydawany lub zużywany.

jedność dowodzenia

Zasada dowodzenia polegająca na wyznaczeniu jednego dowódcy, w myśl zamiaru którego prowadzi się przygotowania działań oraz dowodzenie wojskami w czasie ich prowadzenia. Zgodność tę osiąga się poprzez zrozumienie przez podwładnych zadania oraz jednolitość ich planowania i organizowania.

K

kalkulacja czasu

Przedsięwzięcie mające na celu skalkulowanie czasu posiadanego przez dowództwo na realizację całej problematyki przygotowania działań od chwili otrzymania zadania do zameldowania gotowości do działania oraz podzielenie posiadanego czasu w taki sposób, aby można było wykonać czynności planistyczno-organizacyjne oraz przygotować podległe jednostki oraz teren do wykonania postawionych zadań.

kierowanie

To oddziaływanie jednego obiektu (kierownika, dowódcy) na inny obiekt zmierzające do tego, aby obiekt kierowany zachowywał się (działał, funkcjonował) w kierunku osiągnięcia postawionego przed nim celu; jest ono procesem, w którym można wyróżnić: podmiot kierowania (obiekt kierujący – kierownika, dowódcę); przedmiot kierowania (obiekt kierowany – podwładnego); stosunek nadrzędności i podporządkowania (podległości) pomiędzy nimi wraz z odpowiednimi kompetencjami (uprawnieniami, obowiązkami, prawami) oraz cel (cele) kierowania; kierowanie obejmuje planowanie, organizowanie, pobudzanie (motywowanie) i kontrolowanie działalności członków danej organizacji oraz wykorzystania wszystkich innych jej zasobów dla osiągnięcia ustalonych celów.

kierownik

Zwierzchnik lub podmiot kierujący danego zespołu ludzkiego będącego organizacją formalną, posiadający uprawnienia decyzyjne i kontrolne.

klauzula tajności (ang. *security classification*)

Zastrzeżenie, kategoria lub stopień, ustalone dla informacji o znaczeniu obronnym lub zawarte w dokumencie, określające stopień zagrożenia bezpieczeństwa NATO lub narodowego, które powstałoby w rezultacie ich ujawnienia osobom niepowołanym oraz rodzaj zabezpieczenia wymagany dla ich ochrony przed dostępem osób niepowołanych.

kodowanie

Zmiana przekazu w formie tekstu, grafiki, impulsu elektromagnetycznego na znaki umowne lub sygnały w celu ukrycia ich prawdziwej zawartości.

kodowanie mapy

Ustalanie i nanoszenie na mapę umownych oznaczeń siatki współrzędnych, punktów lub przedmiotów terenowych, a także dodatkowych siatek, linii w celu ukrycia w trakcie przekazywania, przy wykorzystaniu współrzędnych geograficznych, prawdziwego położenia jednostek, pojazdów lub innych obiektów.

kod współrzędnych na mapie (ang. *map reference code*)

Kod używany głównie do zakodowania współrzędnych siatki topograficznej i innej informacji dotyczącej map. Kod ten może być stosowany do innych celów, gdzie wymagane jest kodowanie liczb.

koherencja

Spoistość, spójność myśli, sądów.

komenda

Organ dowodzenia niektórych instytucji wojskowych o charakterze naukowym, zabezpieczającym, usługowym, administracyjnym itp.

komendant

Dowódca (zwierzchnik) niektórych jednostek wojskowych, takich jak: szkoły wojskowe, garnizony, szpitale, składnice itp.

komendant przeprawy (odcinka forsowania)

Oficer kierujący przeprawą pod względem organizacyjno-technicznym; odpowiada za ciągłość i odpowiednie tempo przeprawy oraz

kolejność przeprowadzających się jednostek zgodnie z grafikiem (planem) przeprawy.

komendant stanowiska dowodzenia

Oficer odpowiedzialny za ochronę, obronę, maskowanie stanowiska dowodzenia, utrzymanie ustalonego porządku i organizację regulacji ruchu w rejonie rozmieszczenia stanowiska dowodzenia oraz za terminowe urządzenie miejsc pracy i odpoczynku obsady danego stanowiska. Kieruje on realizacją wszystkich przedsięwzięć związanych z rozwijaniem, zwijaniem, przemieszczaniem stanowiska dowodzenia oraz zabezpieczeniem funkcjonowania obsady operacyjnej.

komitet szefów sztabu

Konsultacyjno-doradczy i wykonawczy organ prezydenta i sekretarza obrony Stanów Zjednoczonych składający się z przewodniczącego i członków – szefów sztabów (dowódców) rodzajów sił zbrojnych, ponoszący odpowiedzialność za kierowanie rozwojem i strategicznym użyciem sił zbrojnych, opracowanie planów wojny oraz globalne planowanie produkcji wojskowej.

komórka organizacyjna

Zespół lub grupa osób dowództwa realizujących wspólnie określone zadania, spełniająca określone funkcje.

kompatybilność (ang. *compatibility*)

Właściwość produktów, procesów lub usług do wspólnego wykorzystania w określonych warunkach, w celu spełnienia założonych wymagań bez powodowania niedopuszczalnego wzajemnego oddziaływania.

kompatybilność elektromagnetyczna (ang. *electromagnetic compatibility*)

Możliwość pracy elektrycznych i elektronicznych systemów, sprzętu, i urządzeń w przeznaczonym dla nich środowisku elektromagnetycznym, działających w określonym zakresie bezpieczeństwa i z określoną wydajnością, nie podlegając uszkodzeniu i nie wywołując uszkodzeń w wyniku oddziaływania pola elektromagnetycznego.

kompetencja

Prawnie określony zakres zadań (obowiązków, czynności), odpowiedzialności i uprawnień danej instytucji (jednostki wojskowej) lub osoby funkcyjnej.

kompetentny

Mający określone kompetencje, uprawniony do działania, do wydawania decyzji; mający kwalifikacje do wydawania sądów, opinii, ocen; miarodajny.

komponent narodowy (ang. *national component*)

Wszelkie narodowe siły, jednego lub wielu rodzajów sił zbrojnych, pod dowództwem jednego dowódcy państwa członkowskiego, podporządkowane dowódcy NATO dowolnego szczebla.

komunikat

Dokument dowodzenia, wysyłany przez przełożonego podwładnym, sąsiadom i jednostkom współdziałającym, dotyczący różnych kwestii, np. działania przeciwnika, przewidywanego rozwoju sytuacji i innych dziedzin.

koncepcja (ang. *concept*)

1. Przedstawienie pomysłu, wyrażającego sposób wykonania lub przeprowadzenia czegoś, mogące prowadzić do przyjęcia pewnej procedury.

2. Połączenie idei prowadzenia działań, myśli przewodniej osiągnięcia celu działania, sposobu wykonania zadania, formułowanych przez dowódcę; stanowi główny element każdej decyzji oraz wytyczną do pracy dowództwa.

3. Synonim zamiaru.

Patrz → *zamiar*.

konsensus, konsens, consensus (łac.)

Zgoda, zezwolenie na coś; porozumienie osiągnięte w wyniku dyskusji, zazwyczaj wymagające kompromisów; zgodne stanowisko w jakiejś sprawie, nawet przy braku jednomyślności, lecz bez zdecydowanych sprzeczności.

kontrola

1. Może być rozpatrywana jako jedna z funkcji dowodzenia lub jako jedna z faz czynności kierowniczych. Istota kontroli polega na: ustaleniu stanu rzeczywistego, tj. warunków, sposobów, wyników lub stopnia realizacji postawionych zadań; porównaniu stanu rzeczywistego z celami określonymi w zadaniu (planie); wykryciu przyczyn niezgodności stanu rzeczywistego z zaplanowanym; wskazaniu drogi do osiągnięcia sprawności i skuteczności działania poprzez: określenie sposobu usunięcia stwierdzonych niezgodności i niedociągnięć, ustalenie niezbędnych zmian w przebiegu procesu realizacji zadania lub korekty zadań, wskazanie pozytywnych środków, czynności lub wyników działania, wpływających na realizację zadania. Kontrola może być realizowana w formie bezpośredniej lub pośredniej (poprzez inne osoby, dokumenty).

2. Kontrola (ang. *control*) to władza wykonywana przez dowódcę nad częścią działań podległej organizacji lub innej organizacji normalnie nie będącej pod jego dowództwem, obejmująca odpowiedzialność za realizację rozkazów lub dyrektyw. Cała lub część tej władzy może być przeniesiona lub przekazana.

kontrola operacyjna (ang. *operational control*)

Zakres władzy przyznany dowódcy do kierowania przydzielonymi mu siłami zbrojnymi, aby mógł on wykonać określone zadania, ograniczone zwykle, jeśli chodzi o funkcje, czas lub położenie, do rozwijania tych jednostek do działań oraz do zatrzymywania sobie lub przekazywania komuś innemu kontroli taktycznej nad tymi jednostkami. Władza ta nie obejmuje możliwości wyznaczania oddzielnych zadań dla części tych sił; nie obejmuje też kontroli administracyjnej ani logistycznej.

kontrola przemieszczania

Planowanie, opracowywanie tras, sporządzanie rozkładów oraz kierowanie przemieszczaniem się personelu i ładunku po liniach komunikacyjnych.

Patrz → *kontrola ruchu, oficer kontroli ruchu.*

kontrola ruchu (ang. *movement control*)

1. Planowanie, opracowywanie tras, sporządzanie rozkładów oraz kontrolowanie ruchu personelu i ładunku po liniach komunikacyjnych.

2. Organizacja odpowiedzialna za planowanie, opracowywanie tras, sporządzanie rozkładów oraz kontrolowanie ruchów personelu i ładunku po liniach komunikacyjnych.

Patrz → *kontrola przemieszczania, oficer kontroli ruchu.*

kontrola taktyczna (ang. *tactical control*)

Szczegółowe, zwykle lokalne zarządzanie i kontrola ruchów wojsk i manewrów niezbędnych do wykonania przydzielonych zadań.

koordynacja

1. Uzgadnianie w skali operacyjnej lub taktycznej wysiłków jednostek różnych rodzajów sił zbrojnych w celu najbardziej efektywnego wykonania wspólnych zadań.

2. Funkcja dowodzenia (łac. *coordinatio*) wyrażająca uporządkowane współdziałanie elementów pewnej całości, zharmonizowanie, uzgodnienie wzajemnego działania; według koncepcji prakseologicznej stanowi jedną z dyrektyw sprawnego działania.

korelacja

Wzajemne powiązanie, współzależność przedmiotów, zjawisk, procesów, pojęć lub zagadnień.

kryptonim (ang. *code word, nickname*)

Dwa krótkie oddzielne słowa, które mogą być formalnie lub nieformalnie przypisane przez odpowiednie władze do określenia wydarzenia, projektu, działań, miejsca, cechy topograficznej lub elementu wyposażenia celem ułatwienia przekazywania o nich informacji, jednakże bez jej utajniania.

kryterium wyboru (gr. *kriterion*)

Wskaźnik, miernik, wyróżnik brany pod uwagę przy wyborze, hierarchizacji, ocenianiu, szacowaniu, podejmowaniu decyzji; narzucony lub dowolnie przyjęty przez dokonującego wybór. Stanowi podstawę do oceny i wydania sądu.

kurs geograficzny

Kurs względem geograficznego bieguna północnego.

kurs magnetyczny

Kurs względem magnetycznego bieguna północnego.

kurs rzeczywisty

Kurs względem rzeczywistego bieguna północnego.

kwalifikacje

Umiejętności zdobyte przez wykształcenie i doświadczenie potrzebne do wykonywania określonej pracy, czynności, funkcji.

L

legenda

Krótkie, zwięzłe uzupełnienie treści dokumentów graficznych (planu obrony, planu natarcia itp.) oraz znaków, skrótów i kolorów użytych w dokumentach graficznych. W legendzie ujmuje się te informacje, których nie można przedstawić graficznie. Na dokumencie graficznym legendę umieszcza się z boku lub pod treścią tego dokumentu.

linia bezpieczeństwa (ang. *no-fire line*)

Linia, przed którą artyleria lub okręt nie może prowadzić ognia, chyba że na żądanie lub za aprobatą dowódcy jednostki wspieranej, ale poza którą mogą one prowadzić ogień w dowolnej chwili bez zagrożenia własnych wojsk.

linia koordynacji obserwacji (ang. *O – O line*)

Linia do koordynowania obserwacji dla artylerii polowej, wyznaczona przez dowódcę artylerii korpusnej lub niższego szczebla, rozgraniczająca odpowiedzialność za obserwację między artylerią korpusną lub artylerią sił a artylerią dywizyjną.

linia koordynacji wsparcia ogniowego

(ang. *fire support co-ordination line – FSCL*)

Linia ustanowiona przez odpowiedniego dowódcę sił lądowych lub desantu, w ramach przydzielonego mu obszaru działania, dla zapewnienia koordynacji ognia prowadzonego przez inne elementy sił, który może mieć wpływ na aktualnie prowadzone lub planowane przez niego działania taktyczne; linia ta odnosi się do ognia prowadzonego

z powietrznych, lądowych lub morskich systemów uzbrojenia wykorzystujących dowolny rodzaj amunicji; rażenie celów naziemnych lub nawodnych znajdujących się bliżej niż linia koordynacji wsparcia ogniowego może być wykonywane tylko pod kontrolą lub za formalną zgodą odpowiedniego dowódcy sił lądowych lub desantu.

linia koordynacyjna (ang. *phase line* – PL)

Linia wykorzystywana do kontroli i koordynacji działań wojskowych, zwykle są to cechy terenu rozciągające się w poprzek strefy działań.

linia meldowania (ang. *report line* – RL)

Linia, po dotarciu do której należy składać meldunek dowódcy.

linia przekazania odpowiedzialności (ang. *hand-over line* – HL)

Linia koordynacyjna, najlepiej zgodna z łatwymi do określenia cechami terenu, na której odpowiedzialność za prowadzenie działań bojowych zostaje przekazana od jednego oddziału lub związku do innego.

linia rozgraniczenia (ang. *boundary*)

W bojowych działaniach lądowych, linia rozgraniczająca obszary (pasy, rejony) odpowiedzialności sąsiednich jednostek.

linia wyjściowa (ang. *line of departure* – LD)

1. W działaniach lądowych, linia koordynacji wyjścia poszczególnych elementów nacierających sił.
2. W działaniach morsko-desantowych, odpowiednio oznaczona w morzu linia koordynacyjna, ułatwiająca nacierającym pojazdom lądowanie na wyznaczonych plażach o wyznaczonym czasie.

linia (punkt) wyrównania

Linia (punkt) wyznaczona w terenie przez dowódcę organizującego marsz lub przemieszczenie w celu koordynowania oraz regulowania tempa marszu po równoległych drogach.

M

mapa (ang. *map*)

Graficzne przedstawienie, zwykle na płaskiej powierzchni i w ustalonej skali, naturalnych lub sztucznych elementów terenowych na powierzchni, części lub całości Ziemi albo innego ciała niebieskiego. Elementy terenowe przedstawione są w układzie współrzędnych odniesienia.

Patrz → *godło mapy, współrzędne mapy, kod współrzędnych mapy.*

mapa podstawowa (ang. *base map*)

Mapa lub plan przedstawiający pewne zasadnicze informacje, używana jako podstawa, na której nanoszone lub nadrukowywane są dodatkowe dane o specjalnym charakterze. Także mapa zawierająca wszelkie informacje, na podstawie której mogą być przygotowane mapy zawierające informacje specjalne.

mapa ruchoma (ang. *moving map display*)

Obraz na ekranie, na którym symbol przedstawiający pojazd lub jednostkę pozostaje nieruchomy, podczas gdy mapa lub wykres porusza się pod symbolem tak, że obraz symuluje pozorny ruch. Czasami projekt makiety jest taki, że to mapa lub wykres pozostają nieruchome, podczas gdy symbol porusza się wzdłuż ekranu.

mapa specjalna

Mapa specjalnego przeznaczenia, sporządzona zazwyczaj do prowadzenia nawigacji lub innych szczególnych celów, w której zasadnicze

informacje wynikające z mapy są powiązane ze szczegółowymi danymi, niezbędnymi do zamierzonego wykorzystania.

mapa sytuacyjna (ang. *situation map*)

Dokument graficzny wykonany na folii, kalce lub w systemie informatycznym, który wraz z podkładem mapy topograficznej obrazuje kolejne sytuacje z przebiegu działań bojowych prowadzonych w określonym czasie (np. doby); mapy sytuacyjne opracowywane są w celu kontrolowania przebiegu działań, opracowania meldunków, sprawozdań oraz informowania innych jednostek o własnych działaniach; zależnie od treści i przeznaczenia można wyróżnić mapy sytuacyjne: operacyjne, rozpoznawcze, łączności, logistyczne i inne.

mapa sytuacyjna promieniowania (ang. *radiation situation map*)

Mapa obrazująca aktualny lub przewidywany stan napromieniowania interesującego obszaru.

maskowanie

Rodzaj zabezpieczenia działań bojowych.

maskowanie operacyjne (ang. *operations security*)

Proces zapewniający działaniom militarnym odpowiednie bezpieczeństwo, wykorzystujący środki bierne lub aktywne w celu zdezorientowania przeciwnika co do możliwości i zamiarów sił własnych.

meldunek

Zawiadomienie, raport lub sprawozdanie przekazywane ustnie lub w innej formie w celu bieżącego informowania przełożonego o zaistniałej sytuacji.

meldunek doraźny

Sprawozdanie składane przez podwładnego po zaistnieniu sytuacji, o której należy niezwłocznie powiadomić przełożonego lub na jego żądanie.

meldunek o nawiązaniu kontaktu (ang. *contact report*)

Meldunek o każdym wykryciu przeciwnika.

meldunek o ostrzale (ang. *shelling report*)

Każdy meldunek o ostrzale przeciwnika, zawierający informacje dotyczące kalibru, kierunku, czasu, gęstości ostrzału i obszaru ostrzelanego.

meldunek sytuacyjny (ang. *situation report*)

Dokument sprawozdawczo-informacyjny, pisemny lub graficzny lub ustna relacja podwładnego złożona przełożonemu o sytuacji w działaniach bojowych. Zawiera szczegółowe dane o położeniu i działaniu wojsk własnych, uzyskane wiadomości o przeciwniku oraz informacje, co w danej sytuacji uczynił lub zamierza uczynić meldujący, jak również prośby pod adresem przełożonego. Zależnie od treści rozróżnia się meldunki operacyjne, rozpoznawcze, rodzajów wojsk, logistyczne i inne.

meldunek terminowy

Sprawozdanie składane przełożonemu w określonym czasie za pewien okres prowadzonych działań zgodnie z przyjętym systemem meldunkowym.

metoda (gr. *methodos* = badanie)

Sposób postępowania, stosowany świadomie, konsekwentnie i systematycznie; zespół czynności i środków użytych dla osiągnięcia określonego celu; sposób wykonania zadania, rozwiązania problemu, zespół założeń ogólnych przyjętych w określonych badaniach.

metoda głosów

Procedura stosowana podczas porównania wariantów działania, polegająca na opowiedzeniu się, na zasadzie głosowania zasadniczych osób funkcyjnych dowództwa, za najwłaściwszym, ich zdaniem, wariantem działania wojsk własnych.

Patrz → *porównanie wariantów działania, metoda kryteriów, metoda wad i zalet.*

metoda kolejnego planowania działań

Praca dowództwa polegająca na rozpoczęciu prac związanych z planowaniem i organizowaniem działań taktycznych (operacyjnych) na kolejnych szczeblach dowodzenia, po zakończeniu w pełni czynności

opracowania rozkazu operacyjnego w dowództwie nadrzędnym i przekazaniu podwładnemu kompletu dokumentów dyrektywnych.

metoda kryteriów

Procedura stosowana podczas porównania wariantów działania, polegająca na wyłonieniu najwłaściwszego wariantu działania wojsk własnych na zasadzie ich wartościowania poprzez określenie kryteriów, czasami wzbogacona o przyznanie im odpowiednich wartości.

Patrz → *porównanie wariantów działania, metoda głosów, metoda wad i zalet.*

metoda równoległego planowania działań

Praca dowództwa prowadzona równolegle na kilku szczeblach dowodzenia. Niższy szczebel dowodzenia rozpoczyna planowanie i organizowanie działań taktycznych (operacyjnych) bezpośrednio po określeniu przez przełożonego zamiaru (koncepcji) i wydanych na tej podstawie wstępnych zarządzeń operacyjnych (bojowych).

metoda wad i zalet

Procedura stosowana podczas porównania wariantów działania, polegająca na wyłonieniu najwłaściwszego wariantu działania wojsk własnych na zasadzie zidentyfikowania ich silnych i słabych stron oraz wyłonieniu wariantu najracjonalniejszego.

Patrz → *porównanie wariantów działania, metoda głosów, metoda kryteriów.*

metody dowodzenia

Są analogią metod i technik zarządzania, które opisują funkcjonowanie i rozwój organizacji działań ludzkich; opisują i wskazują kolejne zasadnicze kroki, zapewniające sprawne przygotowanie i osiągnięcie nakazanego i zaplanowanego celu (wykonanie zadania); zapewniają one wewnętrzną, czasową i logiczną regulację przebiegu pracy na jednym lub kilku szczeblach dowodzenia.

Patrz → *metoda kolejnego planowania działań, metoda równoległego planowania działań.*

międzynarodowa linia zmiany daty (ang. *international date line*)

Linia pokrywająca się w przybliżeniu z południkiem przeciwległym do południka Greenwich, zmodyfikowana tak, by omijać pewne zaludnione lądy. Przy przekraczaniu tej linii następuje zmiana daty o jeden dzień.

międzynarodowa mapa świata (ang. *international map of the world*)

Mapa w skali 1:1 000 000 wydawana przez kilka państw na uzgodnionych warunkach.

międzynarodowe stanowisko cywilne NATO

(ang. *NATO international civilian post*)

Stałe międzynarodowe stanowisko NATO stopnia A, L, B lub C przeznaczone do obsadzenia pracownikami cywilnymi, których płace i dodatki są ustanawiane przez Radę Północnoatlantycką i wydzielane z budżetu międzynarodowego.

międzynarodowe stanowisko służbowe (ang. *international post*)

Stanowisko, posada, zajęcie, zatwierdzone w etacie czasu pokoju lub etacie stanu wyjątkowego, które posiada właściwy międzynarodowy opis obowiązków i odpowiedzialności, na którym zajmująca je osoba odpowiada przed władzami międzynarodowymi.

międzynarodowe stanowisko wojskowe (ang. *international military post*)

Międzynarodowe stanowisko zatwierdzone do obsadzenia przez żołnierza, który pobiera płace i dodatki z państwa, z którego pochodzi.

międzynarodowy opis zakresu obowiązków i odpowiedzialności na stanowiskach (ang. *international job description*)

Opis obowiązków, zakresu odpowiedzialności i kwalifikacji na stanowiskach z obsadą międzynarodową.

międzynarodowy personel wojskowy

(ang. *international military personnel*)

Żołnierze przydzieleni lub wyznaczeni na zatwierdzone międzynarodowe stanowiska wojskowe.

międzynarodowy sygnał wywoławczy (ang. *international call sign*)

Sygnał wywoławczy przydzielony zgodnie z postanowieniami Międzynarodowej Unii Telekomunikacyjnej w celu identyfikacji stacji radiowej. Przynależność państwowa stacji rozpoznawana jest na podstawie pierwszego lub pierwszych dwóch znaków. Podczas sygnalizacji wizualnej, międzynarodowe sygnały wywoławcze traktowane są jak litery sygnału.

mobilne (polowe) stanowisko dowodzenia

Typ stanowiska dowodzenia rozwijanego w systemie polowym z możliwością jego szybkiego przemieszczenia i rozwinięcia w innym wybranym rejonie.

Patrz → *mobilno-stacjonarne stanowisko dowodzenia, stacjonarne stanowisko dowodzenia, stacjonarno-mobilne stanowisko dowodzenia.*

mobilno-stacjonarne stanowisko dowodzenia

Typ stanowiska dowodzenia rozwijanego w systemie polowym z wykorzystaniem obiektów stałych (różnego rodzaju budynki).

Patrz → *mobilne stanowisko dowodzenia, stacjonarne stanowisko dowodzenia, stacjonarno-mobilne stanowisko dowodzenia.*

model doktrynalny

Wzór, wg którego coś jest wykonywane, opracowany zgodnie z prawami, zasadami i założeniami zawartymi w stosownych dokumentach normatywnych lub przepisach.

monitorowanie (ang. *monitoring*)

1. Proces nasłuchu, prowadzenia obserwacji oraz rejestracji emisji sygnałów elektromagnetycznych lub działania sił własnych, sprzymierzonych lub przeciwnika, w celu porównania stanu rzeczywistego z zaplanowanym.
2. Proces nasłuchu, prowadzenia obserwacji i rejestracji emisji sygnałów elektromagnetycznych lub działania sił przeciwnika w celach rozpoznawczych lub wywiadowczych.
3. Proces wykrywania i pomiaru promieniowania za pomocą instrumentów.

motywowanie

Funkcja dowodzenia polegająca na pobudzaniu do działania, aktywizowaniu, stwarzaniu warunków do działania i skłanianiu podwładnych do realizacji zadań.

myśl przewodnia dowódcy

Jeden z zasadniczych determinantów dowodzenia przez określenie celów działania, formułowany jako jeden z głównych wniosków analizy zadania, który zwięźle i jasno wskazuje pożądany stan końcowy działania oraz opisuje zdarzenia i (lub) warunki, jakie powinny zaistnieć, aby mógł on być osiągnięty.

Patrz → *analiza zadania*.

N

naczelnny dowódca

Dowódca całości sił zbrojnych danego państwa.

nadruk (ang. *overprint*)

Informacja wydrukowana lub wytłoczona na mapie lub wykresie, dodana do informacji wydrukowanych pierwotnie, zawierająca ważne dane lub przeznaczona do specjalnego użytku.

narodowe siły zbrojne obrony terytorium NATO

(ang. *national forces for the defence of the NATO area*)

Siły narodowe nie wydzielone do NATO, których zadania obejmują obronę rejonu leżącego w obszarze odpowiedzialności NATO.

narodowe władze wojskowe (ang. *national military authority*)

Agencja rządowa, taka jak Ministerstwo Obrony, upoważniona do podejmowania decyzji w sprawach wojskowych w imieniu swego państwa. Władza taka może być przekazana grupie wojskowych lub cywilów albo osobie urzędowej dowolnego szczebla, właściwego do utrzymywania stosunków z dowódcami sił sprzymierzonych lub ich podwładnymi.

narodowy dowódca terytorialny (ang. *national territorial commander*)

Dowódca narodowy, odpowiedzialny za wykonywanie wyłącznie funkcji narodowych na określonym terytorium geograficznym. Pozostaje on terytorialnym dowódcą narodowym bez względu na pozycję, jaka może być mu przyznana w siłach sprzymierzonych.

nieokreślony znak wywoławczy (ang. *indefinite call sign*)

Znak wywoławczy, nie przypisany z góry do konkretnych obiektów, dowództw, władz, działań lub jednostki, mogący reprezentować każde z nich.

nie sformatowany tekst depeszy (ang. *free form message text*)

Tekst wiadomości bez narzuconego formatu. Utworzony w celu szybkiego napisania, a także ręcznego przekazania i przetworzenia.

Patrz → *sformatowany tekst depeszy*.

numer kodowy

Zbiór umownych znaków, liter lub cyfr służących do przekazania informacji według ustalonego klucza.

O

obiektywność

Cecha postawy wolnej od uprzedzeń; bezstronność, rzeczowość, przedmiotowość, odpowiedniość względem rzeczywistości; pożądana podczas planowania, oceniania, wartościowania oraz w innych procesach koncepcyjno-wykonawczych.

obowiązujące procedury działania (ang. *standing operating procedure*)

Zbiór instrukcji obejmujący takie metody postępowania, które prowadzą do określonych lub znormalizowanych procedur bez utraty ich skuteczności. Procedurę taką stosuje się o ile nie zarządzi się inaczej.

obsada (część) operacyjna stanowiska dowodzenia

Zasadniczy element stanowiska dowodzenia, którego personel przeznaczony jest do planowania i organizowania działań bojowych (taktycznych, operacyjnych) oraz bezpośredniego dowodzenia wojskami. Część (obsadę) operacyjną stanowiska dowodzenia stanowi ta część dowództwa, która w danym czasie realizuje swoje zadania. Obejmuje ona centra (zespoły, sekcje) dowodzenia, których elementy, ze względu na podział funkcjonalny, realizują zadania specjalistyczne. W części tej wyróżniono: centrum dowodzenia, centrum wsparcia dowodzenia, centrum wsparcia działań, centrum zabezpieczenia działań.

Patrz → *centrum dowodzenia, centrum wsparcia dowodzenia, centrum wsparcia działań, centrum zabezpieczenia działań.*

obsada pokojowa (ang. *peacetime establishment*)

Tabela zatwierdzonego etatu stanu osobowego jednostki, formacji lub sztabu w czasie pokoju.

obszar działania (pas, rejon)

Ograniczony w przestrzeni, czasie lub zakresie uprawnień oraz określony przez realizację celu działania, zbiór zasad, założeń i sposobów zachowania lub działania ludzi lub organizacji.

Patrz → *rejon działania, rejon odpowiedzialności*.

obszar działań obrony powietrznej

Obszar geograficzny, wewnątrz którego ustalono procedury w celu zminimalizowania wzajemnych zakłóceń pomiędzy działaniami obrony powietrznej i innymi rodzajami działań. Może obejmować jeden lub więcej z następujących elementów: obszar działania obrony powietrznej, obszar obrony powietrznej, strefę identyfikacji obrony powietrznej, strefę przeciwlotniczej osłony ogniowej.

ocena (ang. *estimate, evaluation*)

Element procesu przetwarzania informacji polegający na jej wartościowaniu elementu lub jego zbioru w odniesieniu do przyjętych kryteriów.

ocena logistyczna

Ocena wsparcia logistycznego wymaganego do przeprowadzenia operacji wojskowej w porównaniu z rzeczywistym lub (i) potencjalnym wsparciem logistycznym możliwym dla tej operacji.

ocena przeciwnika

Jeden z elementów oceny sytuacji, wartościujący siły i możliwości przeciwnika, stanowiący podstawę do sprecyzowania wniosków dla skutecznego działania wojsk. Przez ocenę przeciwnika rozumieć także należy całość pracy organów rozpoznawczych podczas zbierania, opracowywania i przekazywania informacji o przeciwniku. Dokonując oceny przeciwnika należy określić jego potencjał bojowy, jego skład, położenie, możliwości wykonania uderzeń, system dowodzenia i kierowania środkami walki, wartość moralno-bojową wojsk, możliwy charakter działań oraz elementy ugrupowania, których rozbiecie obniży możliwości bojowe przeciwnika.

ocena rozpoznawcza (ang. *intelligence estimate*)

Ocena, wyrażona na piśmie lub ustnie, dostępnej wiadomości dotyczącej konkretnej sytuacji lub warunków, mająca na celu określenie kierunków działania przeciwnika lub potencjalnego przeciwnika oraz stopnia prawdopodobieństwa ich przyjęcia.

ocena sytuacji (ang. *estimate of the situation*)

1. Etap (element) procesu planowania (wypracowania decyzji) polegający na wszechstronnym rozpatrzeniu przez organy dowodzenia całokształtu warunków, które mogą mieć wpływ na działanie wojsk w walce (operacji), dotyczący przede wszystkim przeciwnika, wojsk własnych, terenu, warunków meteorologicznych i warunków prowadzenia walki; opracowuje warianty działania oraz dokonuje ich rozważenia i porównania.

2. Proces logicznego rozumowania, w czasie którego sztab uwzględni wszelkie okoliczności mające wpływ na sytuację wojskową i podejmuje decyzję co do działań, jakie należy podjąć w celu wykonania zadania.

ocena terenu

Jeden z elementów oceny sytuacji wartościujący głównie taktyczno-operacyjne możliwości wykorzystania terenu, warunki pogodowe i porę roku do skutecznego działania wojsk własnych oraz utrudnienia działania przeciwnikowi. Dowództwo ocenia teren głównie pod kątem jego wykorzystania dla działania wojsk, jego wpływu na tempo i sposób działania wojsk własnych i przeciwnika oraz jego infrastrukturę.

Patrz → *analiza terenu*.

ocena wojsk własnych

Jeden z elementów oceny sytuacji wartościujący głównie siły własne i ich możliwości w realizacji zadań bojowych podczas przygotowania i prowadzenia działań. Ocena wojsk własnych prowadzi się w celu: optymalnego wykorzystania posiadanych sił i środków do wykonania postawionych zadań i osiągnięcia celu walki (operacji) przy najmniejszych stratach własnych oraz skonfrontowania własnych możliwości z analogicznymi możliwościami przeciwnika.

ochrona

Zespół czynności i przedsięwzięć, których celem jest utrzymanie określonego potencjału siły żywej i środków materiałowych oraz zabezpieczenie zajmowanego obszaru (rejonu) lub obiektu.

ochrona i obrona stanowiska dowodzenia

Zespół przedsięwzięć mających na celu zapewnienie ciągłego i bezkolizyjnego funkcjonowania stanowisk dowodzenia poprzez niedopuszczenie do przenikania w rejon stanowiska dowodzenia osób nieuprawnionych, grup dywersyjno-rozpoznawczych przeciwnika oraz poprzez organizację obrony przed napadem przeciwnika powietrznego i naziemnego.

oddział (ang. *branch*)

Część zarządu dowództwa, odpowiedzialna za większy obszar działalności.

Patrz → *zarząd, wydział, sekcja*.

oddziaływanie

Wywoływanie zmiany lub utrzymywanie stanu rzeczy, zmierzające do celu oznacza działanie dla uzyskania skutku zamierzonego przez oddziałującego, stanowi istotną część sterowania, a jeśli odnosi się do ludzi – dowodzenia (kierowania).

odprawa (ang. *briefing*)

Czynność polegająca na podawaniu określonych instrukcji, informacji w trakcie zebrania zasadniczych osób funkcyjnych dowództwa.

odprawa decyzyjna

Spotkanie zasadniczych osób funkcyjnych dowództwa w celu zapoznania dowódcy z wynikami planowania, podjęcia przez dowódcę decyzji i przedstawienia zamiaru oraz dalszej koordynacji pracy dowództwa.

odprawa koordynacyjna

Spotkanie zasadniczych osób funkcyjnych dowództwa dla określenia korelacji przedsięwzięć w toku dalszej pracy; może być ona organizowana np. w celu zapoznania z wariantami działania wojsk wła-

snych, zapoznania z wynikami symulacji, porównania wariantów działania, zapoznania z nowym zadaniem lub w innym celu.

odtajnienie (ang. *declassify*)

Cofnięcie klauzuli tajności dotyczącej dokumentu lub materiału niejawnego.

odtworzenie

Uruchomienie w odpowiednim czasie, w całości lub częściowo, istniejących sił, środków i infrastruktury, włączając przywrócenie ukompletowania stanu osobowego, sprzętu i zapasów do wyznaczonych poziomów.

odtworzenie systemu dowodzenia

Element odtwarzania zdolności bojowej wojsk polegający na likwidacji skutków oddziaływania środków rażenia przeciwnika na elementy systemu dowodzenia i doprowadzenia ich do stanu umożliwiającego kontynuowanie procesu dowodzenia.

odzew (ang. *reply*)

Odpowiedź na hasło.

oficer kierunkowy

Oficer zespołu dowodzenia, wyznaczony do zbierania informacji o sytuacji na określonym kierunku (jednostki) działań oraz przekazywania w imieniu dowódcy zadań i innych informacji podległym dowódcom.

oficer kontroli ruchu (ang. *movement control officer*)

Oficer organizacji kontroli ruchu odpowiedzialny za kontrolę ruchu personelu i ładunku wojskowego wszystkimi środkami transportu.

Patrz → *kontrola przemieszczania, kontrola ruchu, posterunek kontroli ruchu.*

oficer łącznikowy (ang. *liaison officer*)

Oficer, wraz z niezbędnymi siłami i środkami, wyznaczony do wykonywania określonych zadań lub nawiązania łączności z wyższym dowództwem, dowództwem wojsk współdziałających lub podległych.

Patrz → *organ łącznikowy.*

oficer łącznikowy wojsk lądowych (ang. *ground liaison officer*)

Oficer specjalnie wyszkolony w dziedzinie rozpoznania powietrznego oraz wsparcia lotniczego. Oficerowie tacy, zorganizowani zwykle w zespoły podległe odpowiedniemu dowódcy sił lądowych, prowadzą działalność łącznikową pomiędzy oddziałami wojsk lądowych a lotnictwem i jednostkami marynarki wojennej, biorącymi udział w ćwiczeniach lub w walce.

Patrz → *oficer łącznikowy, organ łącznikowy.*

oficer naprowadzania lotnictwa taktycznego (ang. *tactical air controller*)

Oficer odpowiedzialny za wszystkie operacje przeprowadzane przez ośrodek dowodzenia lotnictwem taktycznym. Jest on odpowiedzialny przed dowódcą operacji powietrznych za naprowadzanie samolotów i dowodzenie środkami ostrzegania w swojej strefie odpowiedzialności.

Patrz → *ośrodek dowodzenia lotnictwem taktycznym, oficer naprowadzania lotnictwa taktycznego.*

oficer organizacji transportu powietrznego

Przedstawiciel transportowanej jednostki wojskowej, odpowiedzialny za zorganizowanie jej przerzutu transportem powietrznym.

ograniczenie

Norma, przepis lub zapis w dokumentach dyrektywnych określające zakaz lub ograniczenie użytkowania obszaru, obiektu, urządzenia lub przestrzeni.

oleat (kalka) (ang. *overlay*)

Drukowanie lub rysowanie na materiale przezroczystym lub półprzezroczystym, w takiej samej skali jak skala mapy, wykresu itp., aby pokazać nie występujące na oryginale szczegóły lub gdy wymagane jest specjalne ich uwydatnienie.

operacja wielonarodowa (ang. *combined operation*)

Operacja prowadzona przez siły zbrojne dwóch lub więcej krajów działających razem w celu wykonania określonego zadania.

operacyjna struktura dowodzenia (ang. *operational chain of command*)

Struktura dowodzenia ustalona dla danej operacji lub serii operacji.

operacyjny szczebel działań (ang. *operational level of war*)

Szczebel działań, na którym są planowane i prowadzone kampanie i główne operacje w celu osiągnięcia celów strategicznych na teatrze lub w rejonach działań operacyjnych.

operatywność dowodzenia

Wymaganie stawiane dowodzeniu nakazujące dowódcom i ich organom dowodzenia niezwłocznie reagować na sytuację bojową wojsk i podejmować odpowiednie decyzje w czasie krótszym lub równym czasowi krytycznemu.

opis (ang. *descriptive name*)

Pisemna wskazówka zamieszczona na mapach lub planach, używana do uszczegółowienia charakteru elementu (naturalnego lub sztucznego) przedstawionego symbolem ogólnym.

optymalizacja decyzji

Sposób podejmowania decyzji zmierzający do znalezienia najlepszego z możliwych w danej sytuacji rozwiązania problemu decyzyjnego. Patrz → *optymalne*.

optymalne

Najlepsze, najkorzystniejsze, ze względu na wybrane kryteria, rozwiązanie danego problemu.

Patrz → *optymalizacja decyzji*.

organ dowodzenia

Wyodrębniony pod względem strukturalnym i funkcjonalnym zespół o charakterze dowódczym, sztabowym lub pomocniczym (dowództwo, sztab, oddział, wydział, sekcja) powołany do przygotowania i zabezpieczenia realizacji decyzji dowódcy. Na czele organu dowodzenia stoi dowódca, szef, komendant lub kierownik. Organ dowodzenia może być także jednoosobowy (np. dowódca drużyny).

organ łącznikowy (ang. *liaison team*)

Grupa personelu sztabu, wraz z niezbędnymi siłami i środkami, wyznaczona do wykonania określonych zadań lub nawiązania łączności z wyższym dowództwem, dowództwem wojsk współdziałających lub podległych.

Patrz → *oficer łącznikowy, sztab.*

organizacja

1. Jakakolwiek wyodrębniona z otoczenia grupa ludzi mająca określoną strukturę nakierowaną na osiągnięcie wspólnych celów.

2. Sposób, system organizowania, urządzania, porządkowania czegoś.

organizacja dowodzenia

Komponent systemu dowodzenia obejmujący ogólne zasady działania (doktrynę), sposób zorganizowania dowództw, relacje pomiędzy dowództwami, uprawnienia i odpowiedzialność dowództw oraz podział i strukturę funkcjonalną dowództw na stanowiskach dowodzenia.

Patrz → *system dowodzenia, dowództwo.*

organizowanie

Funkcja dowodzenia polegająca na celowym doborze i łączeniu składników rzeczowo-czasowo-przestrzennych w zorganizowaną całość oraz podtrzymaniu ich funkcjonowania w czasie realizacji celu działania. Istotą organizowania działań jest tworzenie struktury, która ma być przedmiotem dowodzenia poprzez doprowadzenie wyników planowania do wykonawców w formie rozkazu, zarządzeń, komunikatów.

Patrz → *organizowanie działań, organizowanie pracy na stanowiskach dowodzenia.*

organizowanie działań

To zespół przedsięwzięć technologicznych realizowanych przez dowódców i dowództwa mających na celu stworzenie dogodnych warunków do wykonania zadania. Organizacja walki obejmuje planowanie i stawianie zadań, rozpoczyna się z chwilą otrzymania zadania (stwierdzenia sytuacji decyzyjnej) i kończy z chwilą przekazania

kompletu dokumentów dyrektywnych podwładnym. Podczas prowadzenia działań w dowództwie może zachodzić równoległe proces organizowania działań bieżących i perspektywicznych.

organizowanie pracy na stanowiskach dowodzenia

To zbiór zasad, czynności i zabiegów dowódcy lub szefa sztabu polegający na: podziale dowództwa danego szczebla dowodzenia pomiędzy poszczególne stanowiska dowodzenia, zorganizowaniu elementów funkcjonalno-organizacyjnych na stanowisku dowodzenia stosownie do zadań, jakie mają realizować, określeniu kompetencji i odpowiedzialności tych elementów, odpowiednim ich rozmieszczeniu i wyposażeniu, określeniu wzajemnych relacji pomiędzy elementami oraz skoordynowaniu ich działań, określeniu i podziale zadań do realizacji, określeniu terminu realizacji zadań oraz realizacji innych przedsięwzięć.

osoba funkcyjna

Żołnierz pełniący określone funkcje, realizujący określone zadania na danym stanowisku służbowym.

oś (ang. *axis*)

W działaniach lądowych, ogólny kierunek ruchu, planowany lub realizowany zwykle pomiędzy określonymi granicami danego obszaru.

oś przemieszczania dowództwa (ang. *command axis*)

Linia, wzdłuż której przemieszcza się dowództwo.

ośrodek dowodzenia lotnictwem taktycznym

(ang. *tactical air control centre*)

Zasadnicze stanowisko operacji powietrznych (zlokalizowane na lądzie lub na okręcie), z którego kieruje się wszystkimi samolotami i systemem ostrzegania taktycznych operacji lotniczych.

Patrz → *grupa dowodzenia lotnictwem taktycznym, oficer naprowadzania lotnictwa taktycznego.*

otoczenie systemu

Środowisko, czyli wszystko co znajduje się poza rozważanym układem i co może wywierać wpływ lub na co dany układ oddziałuje.

oznaczenie dni i godzin (ang. *designation of days and hours*)

Poniższe określenia mają następujące znaczenie:

D-day – dzień, w którym rozpoczyna się lub powinna się rozpocząć operacja. Może oznaczać rozpoczęcie działań zbrojnych lub jakichkolwiek innych.

E-day – dzień rozpoczęcia ćwiczenia NATO.

G-day – dzień wydania rozkazu, zwykle przez dowództwo narodowe, rozwinięcia jednostki.

K-day – dzień, w którym wprowadzony zostaje lub ma być wprowadzony system konwojowy na określonej trasie konwoju.

M-day – dzień, w którym rozpoczyna się lub ma się rozpocząć mobilizacja.

H-hour – określony czas, w którym rozpoczynają się lub mają się rozpocząć operacja lub ćwiczenia.

Pojęcia te używane są również do określania dni i godzin przed lub po danym wydarzeniu.

P

państwo gospodarz (ang. *host nation*)

Państwo, które na podstawie umowy międzynarodowej przyjmuje siły i środki krajów NATO lub innych działających na jego terytorium lub przemieszczających się przez nie; zezwala na rozmieszczenie środków lub (i) organizacji NATO na swoim terytorium oraz zapewnia wsparcie tych celów.

Patrz → *wsparcie przez państwo gospodarza.*

państwo wzmacniające (ang. *reinforcing nation*)

Państwo członkowskie NATO wydzielające siły wzmocnienia pod dowództwo NATO.

Patrz → *wzmocnienie, siły wzmocnienia.*

personel międzynarodowy (ang. *international personnel*)

Wojskowe i cywilne osoby przydzielone lub wyznaczone na zatwierdzone stanowiska międzynarodowe.

pion funkcjonalny

Organ lub grupa organów dowodzenia, występująca na różnych szczeblach dowodzenia nie związanych ze sobą stosunkiem podległości, lecz jedynie charakterem wykonywanych zadań, realizowanych funkcji, np. pion operacyjny, logistyczny, wychowawczy itp.

plan (walki, operacji)

Efekt procesu planowania w formie konstrukcji myślowej, graficznej lub pisemnej zawierającej zwykle określony sposób osiągnięcia celu działania zorganizowanego. Stanowi szczegółowe rozwinięcie zamia-

ru (koncepcji) walki (operacji) stanowiące podstawę organizowania walki (operacji). Zazwyczaj w formie zbioru dokumentów pisemnych i graficznych; składa się z części głównej oraz stosownych aneksów. Zasadnicza część planu walki na niższych szczeblach taktycznych może być opracowywana jako dokument graficzny z naniesionymi uzupełnieniami pisemnymi.

plan alternatywny (ang. *contingency plan*)

Plan na wypadek zmiany sytuacji, które można z dużą dozą prawdopodobieństwa przewidzieć w rejonie odpowiedzialności.

plan działania (ang. *operation plan*)

Plan równoczesnego lub kolejnego prowadzenia jednej albo kilku operacji połączonych. Zazwyczaj oparty jest na ustalonych założeniach, występuje w formie wytycznych władz wyższych, co pozwala podległym dowódcom na przygotowanie uzupełniających planów i rozkazów. Określenie „plan” jest zazwyczaj używane zamiast określenia „rozkaz” podczas wczesnego przygotowywania się do operacji. Plan operacyjny może zostać wprowadzony w życie w oznaczonym czasie lub na sygnał i wówczas staje się rozkazem operacyjnym.

Patrz → *rozkaz operacyjny*.

planowanie

1. Jedna z funkcji dowodzenia, opiera się na wnikliwej analizie zadania i ocenie sytuacji. Planowanie polega na przewidywaniu przyszłego układu rzeczowo-czasowo-przestrzennego przyszłych działań oraz formułowaniu do tego układu odpowiednich celów. Realizowane jako ciągły proces, którego celem jest racjonalizacja działań zorganizowanych poprzez opracowanie planu ogólnego i planów cząstkowych z różnym stopniem szczegółowości. Przedmiotem planowania są zadania, zagadnienia współdziałania, zabezpieczenie bojowe i logistyczne oraz dokumenty do bezpośredniego kierowania walką.

2. W ujęciu czynnościowym, planowanie to druga faza cyklu decyzyjnego procesu dowodzenia, w trakcie której ocenie podlega otrzymane zadanie oraz czynniki wpływające na jego wykonanie; opracowuje się warianty działania podlegające rozważeniu i porównaniu, podjęta zostaje decyzja oraz opracowane plan i rozkaz operacyjny.

Patrz → *planowanie ogólne, planowanie szczegółowe*.

planowanie ogólne

Część planowania realizowana w czasie przygotowania walki (operacji), rozpoczynająca się z chwilą otrzymania zadania, a kończąca w momencie opracowania planu walki (operacji) i rozkazu bojowego (dyrektywy operacyjnej).

Patrz → *planowanie, planowanie szczegółowe.*

planowanie szczegółowe

Etap planowania realizowany po zakończeniu opracowania planu walki (operacji) i rozkazu operacyjnego w celu opracowania planów szczegółowych, np. planu walki kolejnej rubieży obrony, planu kontrataku itp.

Patrz → *planowanie, planowanie ogólne.*

plan podejścia

W operacjach desantowych – plan określający dla każdego planowanego rzutu desantu między innymi: czas wyjścia z rejonu ześrodkowania, czas przekroczenia linii wyjściowej, czas przekroczenia punktów (linii) kontrolnych oraz czas dotarcia do plaży.

plan pracy dowództwa

Pomocniczy dokument planistyczny określający zasadnicze przedsięwzięcia działalności dowództwa oraz terminy ich realizacji, koordynuje także współpracę poszczególnych komórek organizacyjnych dowództwa.

plan przeprawy (forsowania)

Dokument dowodzenia opracowywany przez dowództwa podczas planowania przeprawy (forsowania) przeszkody wodnej. Określa się w nim między innymi: charakterystykę przeszkody wodnej, odcinki forsowania, rodzaje przepraw, ugrupowanie wojsk w momencie forsowania, kolejność i czas przeprawy jednostek na każdym z odcinków, środki przeprawowe oraz pododdziały wojsk inżynierskich zabezpieczających przeprawę (forsowanie) na poszczególnych odcinkach.

plan zbierania informacji

Plan pozyskiwania informacji ze wszystkich dostępnych źródeł w celu zaspokojenia potrzeb rozpoznawczych (wywiadowczych) oraz dla przekształcenia ich w rozkazy i zapotrzebowania na informacje.

podjęcie decyzji

Akt woli dowódcy (decydenta), sformalizowany najczęściej podpisem określonego dokumentu dyrektywnego, polegający na wyborze określonego sposobu realizacji otrzymanego zadania.

Patrz → *decyzja*.

podporządkowanie, przydział (okresowo) (ang. *attach*)

1. Określenie oznaczające okresowe podporządkowanie jednostek lub osób danej organizacji, względem których dowódca tej formacji, jednostki lub organizacji sprawuje dowodzenie w takim samym stopniu jak w stosunku do jednostek i osób organicznie przydzielonych pod jego dowództwo, z ograniczeniami określonymi rozkazem o podporządkowaniu. Sprawy personalne (przeniesienia, awanse, itp.) pozostają w kompetencji macierzystej formacji, jednostki lub organizacji.

2. Określenie oznaczające wyznaczenie osób do wykonania określonych funkcji, które są drugorzędne lub wykonywane raczej okresowo, np. przydział na kwaterę i zaopatrzenie, wyznaczenie do pełnienia zadań lotniczych, etc.

podsystem

Funkcjonalny składnik systemu dający się wyodrębnić ze względu na realizowane w nim cele, charakter zachodzących procesów oraz właściwą mu strukturę.

podtrzymywanie działań (ang. *sustainability*)

Zdolność wojsk do zachowania niezbędnego poziomu siły bojowej w czasie potrzebnym do osiągnięcia wyznaczonych celów.

podwładny

Dowódca, szef, kierownik lub szeregowy pracownik w hierarchicznie zorganizowanej instytucji mający co najmniej jednego służbowego przełożonego, rolę podwładnego określa zestaw jego obowiązków i uprawnień.

podział kompetencji

Ustalony w organizacji podział uprawnień do podejmowania decyzji wg ich rodzaju i znaczenia.

podział wysiłku

Określenie ilościowe i przydział procentowy spodziewanych zadań uwzględniających priorytety, które nadano różnym działaniom powietrznym w różnych obszarach geograficznych w danym czasie.

pokrycie porównawcze (ang. *comperative cover*)

Zobrazowanie tego samego obszaru lub obiektu w różnych momentach czasowych, w celu ukazania szczegółów jakichkolwiek zmian.

połączone (ang. *joint*)

Przymiotnik opisujący działania, operacje i struktury, w których zaangażowane są elementy co najmniej dwóch rodzajów sił zbrojnych.

połączone dowództwo podregionalne (ang. *joint subregional command*)

Podregionalny organ dowodzenia na trzecim stopniu wojskowej struktury dowodzenia NATO nie posiadający na stałe rejonu odpowiedzialności. Dowództwo to składa się z przedstawicieli różnych rodzajów sił zbrojnych, realizuje podregionalne obowiązki w zakresie szkolenia i ćwiczeń oraz utrzymuje stałą zdolność w zakresie planowania i dowodzenia podczas prowadzenia operacji połączonych w celu realizacji zadań dowódcy regionalnego NATO.

połączone stanowisko dowodzenia

Stanowisko dowodzenia, na którym znajdują się i wspólnie działają organy dowodzenia dwóch lub więcej rodzajów sił zbrojnych.

pomocnicze stanowisko dowodzenia

Stanowisko dowodzenia organizowane przez dowództwo okręgu wojskowego w celu odciążenia obsady stanowiska dowodzenia od rozwiązywania problemów dotyczących zabezpieczenia logistycznego, uzupełnienia i szkolenia rezerw osobowych, a także utrzymywania współdziałania z układem niemilitarnym. Obsada tego stanowiska przejmuje dowodzenie w wypadku jednoczesnego obezwładnienia SD i ZSD do czasu ich odtworzenia.

porozumienie standaryzacyjne NATO
(ang. *NATO standardization agreement*)

Zapis porozumienia pomiędzy kilkoma lub wszystkimi państwami członkowskimi o zastosowaniu takiego samego lub podobnego sprzętu wojskowego, amunicji, zaopatrzenia i zapasów, a także procedur operacyjnych, logistycznych i administracyjnych. Krajowa akceptacja Publikacji Sojuszniczych wydanych przez Wojskową Agencję Standaryzacyjną może zostać zapisana jako Porozumienie Standaryzacyjne, określane jako STANAG.

porównanie wariantów działania

Czynność etapu oceny sytuacji polegająca na wartościowaniu pomiędzy sobą wariantów działania wojsk własnych dla określenia najracjonalniejszego sposobu osiągnięcia celu działania, aby rekomendować go dowódcy; może być prowadzone metodą głosowania, metodą kryteriów lub metodą wad i zalet.

Patrz → *metoda głosów, metoda kryteriów, metoda wad i zalet.*

posterunek

Obiekt (miejsce, rejon) powierzony określonym osobom (żołnierzom, policjantom, wartownikom), gdzie wykonują one najczęściej zadania ochronne.

posterunek kontroli ruchu (ang. *movement control post*)

Posterunek, poprzez który dowódca kontroluje ruch zależnie od wymagań operacyjnych.

Patrz → *kontrola przemieszczania, kontrola ruchu, oficer kontroli ruchu.*

post factum (łac.)

Po fakcie, po wydarzeniu, retrospektywnie.

Patrz → *ex post.*

potrzeby informacyjne

Informacje dotyczące przeciwnika i środowiska, które należy zebrać i przetworzyć zgodnie z potrzebami dowódcy w zakresie danych rozpoznawczych (wywiadowczych).

potwierdzenie (ang. *acknowledgement*)

1. Informacja przekazywana przez adresata, informująca nadawcę, że jego wiadomość została odebrana i rozumiana.
2. W dokumentach dowodzenia, żądanie takiego potwierdzenia kierowane przez wykonawcę dokumentu do adresata.

powietrzny punkt dowodzenia

Statek powietrzny (samolot, śmigłowiec) wyposażony w odpowiednie środki, z którego dowódca i jego organy (grupa operacyjna) mogą sprawować dowodzenie.

prakseologia

Nauka o sprawnym działaniu, poszukuje uogólnień oraz form usprawnień sposobów działania.

praktyka dowodzenia

Jest to bezpośrednio dowodzenie walką i szkoleniem podległych wojsk, administrowanie i zarządzanie zasobami i jednostkami wojskowymi. Czynności wykonywane przez dowództwa w procesie dowodzenia. Praktyka dowodzenia przejawia się w podejmowaniu przez dowódcę decyzji, stawianiu zadań, zapewnieniu możliwości ich wykonania oraz kontroli realizacji i rozliczania z nich podwładnych.

prawa dowodzenia

Stałe, niezmiennie i nieustannie powtarzające się twierdzenia, zjawiska, związki, prawidłowości i zależności zachodzące w procesie dowodzenia wojskami.

Patrz → *zasady dowodzenia, wymagania stawiane dowództwom.*

priorytet (ang. *precedence, priority*)

1. Pierwszeństwo przed czymś innym, pierwszoplanowa rzecz, sprawa; najważniejsze zadanie, prerogatyw.
2. Oznaczenie wiadomości wykonane przez jej autorów w celu wskazania personelowi zarządzającemu informacją właściwej kolejności jej nadania oraz wskazania adresatowi sposobu jej odnotowania.

procedura

Całokształt przepisów i zasad regulujących postępowanie, sposób, zasady, kolejność i tryb realizacji określonych przedsięwzięć lub załatwienia jakichś spraw.

Patrz → *procedury działania, obowiązujące procedury działania, procedury dowodzenia.*

procedury dowodzenia

Jest to przyjęty tryb postępowania określający kolejność, zakres i zasady postępowania dowództwa w procesie realizacji funkcji dowodzenia.

Patrz → *procedura, obowiązujące procedury działania, procedury dowodzenia.*

procedury działania (ang. operational procedures)

Opracowane i przyjęte szczegółowe metody i techniki, którymi dowództwa i jednostki wykonują swoje zadania operacyjne.

Patrz → *procedura, obowiązujące procedury działania, procedury dowodzenia.*

proces dowodzenia

Cykl informacyjno-decyzyjny realizowany przez dowództwa; jednakowy na wszystkich szczeblach dowodzenia, polegający na cyklicznej realizacji czynności w ramach funkcji dowodzenia.

Patrz → *system dowodzenia.*

proces informacyjno-decyzyjny

Proces przetwarzania informacji w decyzje.

Patrz → *dowodzenie.*

projektowanie struktur organizacyjnych

Zbiór następujących po sobie czynności, w wyniku których powstaje projekt nowej struktury organizacyjnej, charakteryzującej się lepszymi zdolnościami wykonywania zadań, większą niezawodnością, elastycznością oraz ekonomicznością.

projekt planu (ang. *draft plan*)

Plan, którego projekt został skoordynowany i zatwierdzony przez inne dowództwa (sztaby), i który jest przygotowany do koordynacji z innymi zainteresowanymi państwami, tj. tymi, od których będzie wymagane podjęcie indywidualnych działań mających na celu wsparcie realizacji tego planu. Może być używany do celów przyszłego planowania i ćwiczeń; może stanowić też podstawę do sformułowania rozkazu operacyjnego opracowywanego w czasie zagrożenia.

przeciwdziałanie dowodzeniu i łączności

(ang. *counter command, control and communications*)

Proces uniemożliwiający nieprzyjacielowi efektywne użycie jego sił zbrojnych, poprzez prowadzenie skoordynowanego ataku na jego systemy dowodzenia, kierowania i łączności oraz związane z nimi elementy.

przednia rubież wojsk własnych (ang. *forward line of own troops*)

Linia wskazująca najbardziej wysunięte pozycje wojsk własnych w jakiegokolwiek operacji wojskowej, w określonym czasie.

przedni skraj obszaru obrony (ang. *forward edge of the battle area*)

Przednia granica obszaru (pasa, rejonu) obrony jednostek bojowych sił lądowych, z wyjątkiem rejonów, w których działają siły osłonowe lub blokujące, utworzona w celu koordynacji wsparcia ogniowego, obsadzenia pozycji lub kierowania manewrami pododdziałów.

przekazanie dowodzenia w celu zapewnienia jego ciągłości

(ang. *step-up*)

1. W działaniach lądowych, procedura przekazywania dowodzenia z danego szczebla organizacyjnego do jego elementu składowego skierowanego do nowego miejsca w celu zapewnienia ciągłości dowodzenia podczas zmiany miejsca postoju tego szczebla organizacyjnego.

2. W działaniach lądowych, element składowy danego szczebla organizacyjnego, skierowany do wykonania procedury *step-up*.

przekazanie uprawnień (ang. *transfer of authority*)

W NATO, działanie polegające na przekazaniu danemu dowództwu NATO przez kraj członkowski lub dowództwo NATO odpowiedniego zakresu uprawnień w celu sprawowania dowodzenia nad określonymi siłami.

Patrz → *delegowanie uprawnień*.

przekazanie uprawnień podległemu dowódcy

(ang. *delegation of authority*)

Przydzielenie przez dowódcę wyraźnie określonej części swoich uprawnień podległemu dowódcy.

Patrz → *delegowanie uprawnień, przekazanie uprawnień*.

przełożony

Członek struktury hierarchicznej mający bezpośrednich lub pośrednich i pośrednich podwładnych; rolę przełożonego określa zestaw jego uprawnień i obowiązków.

przestrzeń powietrzna NATO (ang. *NATO airspace*)

Przestrzeń powietrzna nad dowolnym państwem członkowskim NATO i nad jego wodami terytorialnymi.

przydział

Patrz → *podporządkowanie*.

przygotowanie do działania (ang. *mounting*)

Wszelkie przygotowania do rozpoczęcia działań dokonywane w rejonach do tego wyznaczonych. Obejmują one zbiórkę w rejonie ześrodkowania, przygotowanie i obsługę sprzętu, przemieszczanie się do punktów załadunku i następnie załadunek na środki transportu morskiego lub powietrznego, jeśli jest to wymagane.

przygotowanie działań

Jest to proces, mający na celu zapewnienie sprawnego, nieprzerwanego funkcjonowania danego systemu walki (obrony, natarcia) lub operacji. Proces ten trwa od otrzymania zadania do osiągnięcia gotowości do działania (rozpoczęcia działań). Obejmuje on przedsięwzięcia

dotyczące planowania i organizowania działań oraz doprowadzenia wojsk do gotowości do wykonania zadania.

Patrz → *organizowanie działań*.

publikacja rejestrowana (ang. *registered publication*)

Publikacja niejawną, oznaczona numerem rejestracyjnym oraz pełnym i skróconym tytułem, podlegająca okresowej kontroli.

Patrz → *element rejestrowany*.

pułap etatów międzynarodowych (ang. *international manpower ceiling*)

Całkowita liczba stanowisk o obsadzie międzynarodowej, wojskowych i cywilnych, zatwierdzonych dla każdej struktury międzynarodowej.

punkt decydujący (ang. *decisive point*)

Punkt, z którego można zagrozić środkowi ciężkości przeciwnika lub własnemu. Taki punkt może istnieć w czasie, przestrzeni lub w środowisku informacyjnym.

Patrz → *rozważenie wariantów działania*.

punkt decyzyjny

Punkt zidentyfikowany podczas rozważenia wariantów działania, istniejący w terenie, czasie lub przestrzeni, w którym w odniesieniu do sytuacji rzeczywistej dowódca musi podjąć decyzję co do dalszego prowadzenia działań.

Patrz → *rozważenie wariantów działania*.

punkt dowódczo-obszerny

Stanowisko (punkt) dowodzenia doraźnie organizowane w jednostkach na szczeblu taktycznym w celu zapewnienia dowódcy możliwości bezpośredniego wglądu w teren i dowodzenia na kierunkach, gdzie realizowane są skomplikowane zadania bojowe (odparcie kontrataku, wprowadzenie do walki drugiego rzutu, forsowanie przeszkody wodnej itp.).

punkt kontaktowy (ang. *contact point*)

1. W działaniach lądowych, łatwy do zidentyfikowania punkt w terenie, w którym dwie lub więcej jednostek powinno nawiązać kontakt.
2. W operacjach powietrznych, pozycja, w której dowódca zadania nawiązuje łączność radiową z punktem kontroli ruchu lotniczego.

punkt koordynacyjny (ang. *coordinating point*)

Wyznaczony punkt, w którym, w przypadku podjęcia różnego typu działań bojowych, sąsiadujące jednostki muszą się kontaktować w celu kontroli i koordynacji działań.

punkt krytyczny

Punkt w czasie lub przestrzeni, w którym środki (środek) ciężkości własne lub przeciwnika mogą być zagrożone.

punkt kulminacyjny

Punkt w czasie lub przestrzeni, w którym mogą nastąpić zdarzenia mogące wpłynąć na zmiany w dotychczasowym (planowanym, pożądanym) przebiegu działań, prowadzące do zaistnienia sytuacji decyzyjnych.

punkt odniesienia (ang. *reference point*)

Widoczny i łatwy do zlokalizowania punkt w terenie.

punkt początkowy (ang. *start point*)

Ściśle zdefiniowany punkt na trasie marszu, w którym rozpoczyna się ruch pod kontrolą dowódcy marszu. W punkcie tym kolumna jest formowana poprzez kolejne dołączanie w wyznaczonym czasie każdego z elementów składowych kolumny. Obok zasadniczego punktu początkowego kolumny mogą występować dodatkowe punkty początkowe dla różnych jej elementów.

punkt wyjściowy (początkowy) (ang. *initial point*)

1. Dobrze zdefiniowany punkt, łatwy do wzrokowego i (lub) elektronicznego odróżnienia, wykorzystywany jako punkt wyjściowy do nalotu na zamierzony cel.
2. Wybrany wcześniej punkt na powierzchni ziemi, wykorzystywany jako punkt odniesienia.

3. Pierwszy punkt, w którym na planszecie sytuacyjnym umieszcza się poruszający się cel.
4. W działaniach powietrzno-desantowych, punkt w pobliżu rejonu desantowania, w którym dokonuje się ostatecznej zmiany kursu w celu nalotu nad poszczególne strefy zrzutów lub lądowań.
5. Punkt kontroli przestrzeni powietrznej w pobliżu rejonu lądowania, z którego kieruje się lotami poszczególnych śmigłowców do wyznaczonych miejsc lądowania.

R

ratyfikacja (ang. *ratification*)

Według norm obowiązujących w NATO, deklaracja, w której kraj członkowski formalnie akceptuje, z zastrzeżeniami lub bez, treść porozumienia o standaryzacji.

regulacja ruchu

Zespół przedsięwzięć organizacyjnych realizowanych w celu bezkolidyjnego ruchu pojazdów (obiektów) w obszarze lądowym (powietrznym, morskim). Na obszarze lądowym regulacja ruchu może mieć charakter bierny (znaki) i czynny (organy kierowania ruchem).

regulamin

Podstawowa forma organizowania działalności służbowej w wojsku i instytucjach cywilnych. Obejmuje zwykle zbiór postanowień i przepisów określających zasady funkcjonowania oraz tryb postępowania osób funkcyjnych i komórek organizacyjnych obowiązujących w długim okresie czasu.

rejon działania (ang. *area of operations*)

Część obszaru (pasa) działań, przydzielona do ich prowadzenia i administracyjnego zarządzania.

Patrz → *obszar działania, rejon odpowiedzialności.*

rejon działań izolujących (ang. *interdiction operation area*)

Obszar (pas, rejon), w którym prowadzone są działania mające na celu zapobieganie lub utrudnienie działań przeciwnika.

rejon (obszar, pas) odpowiedzialności

Część obszaru (pasa) geograficznego przydzielonego każdemu dowódtwu do realizacji zadań.

Patrz → *obszar działania, rejon działania.*

rejon odpowiedzialności rozpoznawczej

Obszar przydzielony dowódcy, w którym odpowiada on za zabezpieczenie działań rozpoznawczych, przy użyciu środków będących w jego dyspozycji.

rejon operacji połączonych

Obszar (pas, rejon) określony przez dowódcę strategicznego lub regionalnego NATO, w którym wyznaczony dowódca sił połączonych planuje i realizuje określone zadania na szczeblu operacyjnym.

rejon wpływów (ang. *area of influence*)

Obszar geograficzny, na którym dowódca może w sposób bezpośredni wpływać na przebieg operacji, dokonując manewrów lub używając systemów wsparcia ogniowego, będących zwykle pod jego dowództwem.

rejon zainteresowania (ang. *area of interest*)

Rejon stanowiący przedmiot zainteresowania dowódcy w zakresie celów planowanych lub prowadzonych operacji, obejmujący przydzielone rejony wpływów lub (i) odpowiedzialności, obszary przylegające do nich oraz rejony w głębi wód lub terytorium przeciwnika. Rejon ten obejmuje również obszary zajmowane przez te siły przeciwnika, które mogą stanowić zagrożenie dla wykonania zadania.

rejon zainteresowania operacyjnego (ang. *area of operational interest*)

W obronie powietrznej, obszar, na którym realizowane jest automatyczne powiadamianie przyległych posterunków o kursach obiektów stanowiących przedmiot zainteresowania, prowadzone w oparciu o ustalone kryteria, takie jak określenie tożsamości obiektu oraz jego lokalizacja.

resume (fr.)

Krótkie streszczenie, podsumowanie wypowiedzi, dyskusji; ostateczny wniosek mowy, wykładu.

rozkaz (ang. order)

Polecenie określonego działania lub zaniechania działania wydane służbowo żołnierzowi w formie pisemnej, ustnej lub sygnału przez przełożonego lub upoważnionego starszego. Rozkaz jest zasadniczą formą stawiania zadań w wojsku i stanowi o istocie dowodzenia.

rozkaz administracyjny (ang. administrative order)

Rozkaz dotyczący spraw związanych z całokształtem zabezpieczenia logistycznego, zaopatrzeniem, ewakuacją, ruchem w strefie tyłowej oraz spraw personalnych i administracyjnych.

rozkaz (zarządzenie) obowiązujący (ang. standing order)

Wydany rozkaz (zarządzenie), pozostający w mocy aż do czasu jego zmiany lub odwołania.

rozkaz operacyjny (ang. operation order)

Rozkaz przeznaczony do stawiania zadań bojowych. Wytyczne dowódcy wydane podległym dowódcom, w celu skoordynowanego przeprowadzenia operacji. Ujmuje się w nim zamiar działania, zadania dla podwładnych, dane o działaniu przeciwnika i wojsk własnych, zadania wykonywane przez inne jednostki, zadania sąsiadów, a także inne elementy dotyczące zabezpieczenia i wsparcia działań. Na szczeblach taktycznych rozkaz operacyjny wydaje się zwykle na dobę walki.

Patrz → *plan działania*.

rozpiętość dowodzenia

Cecha każdej struktury organizacyjnej, określająca liczbę komórek organizacyjnych (podwładnych) bezpośrednio podporządkowanych jednemu dowódcy (kierownikowi); wyróżnia się trzy rodzaje rozpiętości dowodzenia (kierowania): formalną – określającą liczbę osób (komórek) formalnie bezpośrednio podporządkowanych dowódcy; rzeczywistą – określającą liczbę osób rzeczywiście bezpośrednio

podporządkowanych dowódcy; potencjalną – określającą liczbę osób, jaką w danej sytuacji może efektywnie dowodzić dowódca.

rozpoznawczy (wywiadowczy) kod tematyczny NATO
(ang. *NATO intelligence subject code*)

Numeryczna nomenklatura stosowana przy rejestrowaniu uporządkowanych tematycznie dokumentów wywiadowczych. Obok schematu tematycznego zawiera on system literowych lub liczbowych symboli dla oznaczenia obszarów geograficznych, które są używane w klasyfikacji tematycznej.

rozważenie wariantów działania

Czynność realizowana w trakcie oceny sytuacji polegająca na konfrontacji (przeprowadzeniu symulacji) poszczególnych wariantów działania wojsk własnych z prawdopodobnymi scenariuszami (wariantami) działania przeciwnika; ma ono na celu zidentyfikowanie wad i zalet poszczególnych wariantów działania wojsk własnych, potrzeby ich modyfikacji oraz ustalenie punktów krytycznych, decydujących i decyzyjnych.

Patrz → *punkt krytyczny, punkt decydujący, punkt decyzyjny.*

ryzyko

Prawdopodobieństwo zajścia, zdarzenia ocenianego negatywnie; przedsięwzięcie, którego wynik jest nieznan, niepewny, problematyczny, czasami niebezpieczny; przeciwieństwem ryzyka jest szansa.

S

schemat rozmieszczenia (ang. *location diagram*)

Na planie lub mapie, diagram umieszczony na marginesie, podany w celu wskazania położenia arkusza względem sąsiednich państw lub przyległych arkuszy tej samej serii lub przyległych serii map.

sekcja (ang. *cell*)

Część wydziału dowództwa lub samodzielna komórka w dowództwach szczebla taktycznego, która wykonuje pracę o określonym charakterze będącą częścią większego obszaru działalności.

Patrz → *zarząd, oddział, wydział.*

sekcja łącznikowa wojsk lądowych (ang. *ground liaison section*)

Jednostka lądowa odpowiedzialna za działania łącznikowe sił lądowych i powietrznych, pod dowództwem wojsk lądowych.

sektor (ang. *sector*)

Ograniczony obszar, w którym działa jednostka i za który jest ona odpowiedzialna.

Patrz → *dowódca sektora.*

sformalizowane dokumenty dowodzenia

Szablony dokumentów dowodzenia o ustalonej formie, częściowo wypełnione, przeznaczone do szybkiego opracowania i przekazywania informacji w relacjach dowodzenia.

Patrz → *szablon.*

sformatowany tekst depeszy (ang. *formatted message text*)

Tekst depeszy składający się z kilku arkuszy, ułożonych w określony sposób; każdy arkusz charakteryzuje się identyfikatorem i zawiera informacje określonego rodzaju, zakodowane i ułożone w nakazanej kolejności, zgodnie z regułami formatowania tekstu wiadomości obowiązującymi w NATO. Reguły te wprowadzone są zarówno dla odręcznego, jak i automatycznego opracowywania tekstu.

Patrz → *nie sformatowany tekst depeszy*.

sieć dowodzenia (ang. *command net*)

Sieć łączności, która łączy dany szczebel dowodzenia z niektórymi lub wszystkimi podległymi mu jednostkami w celu zapewnienia dowodzenia.

sieć łączności (ang. *communications net*)

Zorganizowany system stacji zdolnych do bezpośredniej łączności na wspólnych kanałach lub częstotliwościach.

siły białych (ang. *white forces*)

W ćwiczeniach NATO, siły występujące jako rozjemcy.

siły niebieskich (ang. *blue forces*)

Siły występujące w charakterze sił własnych w czasie ćwiczeń NATO.

siły purpurowych (ang. *forces*)

W ćwiczeniach NATO, siły opozycyjne zarówno względem sił własnych (siły niebieskich), jak i przeciwnika. Termin ten jest najczęściej stosowany do okrętów podwodnych i statków powietrznych.

siły wielonarodowe

Siły zbrojne składające się z wojsk dwóch lub więcej państw.

siły wydzielane do NATO (ang. *NATO assigned forces*)

Istniejące siły, które kraje zgadzają się przekazać pod dowództwo NATO w zakresie dowodzenia operacyjnego lub kontroli operacyjnej po ogłoszeniu określonego etapu, stanu lub stopnia w systemie ostrzegania NATO lub według postanowień zawartych w specjalnych porozumieniach.

siły wzmocnienia (ang. *augmentation force*)

Wszelkie siły wyznaczone przez dany kraj do wzmocnienia jego narodowych komponentów w ramach sił wielonarodowych.

siły zbrojne pod dowództwem NATO (ang. *NATO command forces*)

Siły zbrojne, które państwa członkowskie wydelegowały pod dowództwo operacyjne lub kontrolę operacyjną dowódców NATO.

siły zbrojne przeznaczone do dyspozycji NATO w przyszłości (ang. *NATO earmarked forces*)

Siły zbrojne, które państwa członkowskie zgadzają się przekazać pod dowództwo operacyjne lub kontrolę operacyjną dowódców NATO w nieokreślonym bliżej czasie w przyszłości.

skala (ang. *scale*)

Stosunek odległości na mapie, wykresie lub zdjęciu do odpowiadającej jej odległości na powierzchni ziemi.

skrytość dowodzenia

Zasada dowodzenia nakazująca zachowanie w tajemnicy przed przeciwnikiem treści i formy przedsięwzięć z zakresu dowodzenia, przede wszystkim własnych zamiarów. Skrytość dowodzenia osiąga się między innymi poprzez ograniczenie dostępu do szczególnie ważnych informacji, przestrzeganie przepisów o ochronie tajemnicy oraz zasad maskowania.

skuteczność dowodzenia

Jedna z postaci sprawności działania ocenianego pod względem zgodności wyniku działania z zakładanym celem, warunkuje efektywność.

Patrz → *efektywność dowodzenia*.

służba porządkowo-ochronna

Działalność organizowana w celu zapewnienia ochrony i obrony stanowisk dowodzenia oraz innych ważnych elementów ugrupowania; terminowego, bezkolizyjnego i skrytego przemieszczenia, ześrodkowania, rozwijania i rozmieszczenia wojsk oraz zapewnienia ochrony ważnym obiektom infrastruktury znajdującym się w strefie działań

bojowych. Pełnią ją jednostki regulacji ruchu, żandarmerii wojskowej lub w razie potrzeby inne pododdziały. Organizują one posterunki kontroli i regulacji ruchu, posterunki (patrole) porządkowo-ochronne lub inne elementy. Elementy wojsk inżynierskich pełnią służbę porządkowo-ochronną na przeprawach, przejściach w zaporach inżynierskich i trudnych odcinkach dróg.

służba regulacji ruchu (ang. *traffic control police*)

Jakakolwiek struktura osobowa, która otrzymała od dowódcy wojskowego lub (i) władzy cywilnej zadanie kierowania przemieszczaniem się ruchu oraz uniemożliwienia lub (i) meldowania o przekroczeniach przepisów ruchu drogowego.

sojusznicza operacja połączona (ang. *Allied joint operation*)

Działania prowadzone przez siły dwóch lub więcej krajów NATO, w których zaangażowane są elementy więcej niż jednego rodzaju sił zbrojnych.

sprawa jawna (ang. *unclassified matter*)

Sprawa urzędowa, która nie wymaga klauzuli tajności, ale której wyjawienie może podlegać kontroli z innych powodów.

sprawdzenie tożsamości (ang. *authentication*)

Środki bezpieczeństwa przedsięwzięte w celu zabezpieczenia systemu łączności przed fałszywym przekazem (sprawdzenie tożsamości).

sprawdzenie tożsamości obserwatora (ang. *observer identification*)

Przy wsparciu ogniem artylerii lądowej i morskiej, pierwszy element wezwania do prowadzenia ognia przekazywany w celu nawiązania łączności i sprawdzenia tożsamości obserwatora.

sprawność dowodzenia

Cecha, wymaganie dotyczące systemu dowodzenia, które określa możliwości szybkiego podejmowania decyzji i doprowadzania jej do wykonawców. Warunkiem sprawności dowodzenia jest przede wszystkim dobrze zorganizowana łączność umożliwiająca płynny obieg informacji.

sprecyzowane zadanie własne

Uściślone, w trakcie analizy, zadanie otrzymane od przełożonego wraz z zasadniczymi zadaniami cząstkowymi zawartymi w nim oraz zidentyfikowanymi podczas prowadzonej analizy.

Patrz → *analiza zadania*.

sprzężenie

Oddziaływanie jednego systemu lub zjawiska na drugie.

sprzężenie zwrotne

Wzajemne oddziaływanie dwóch systemów lub zjawisk, z których jedno powoduje drugie, jedno z nich jest przyczyną, drugie skutkiem; oddziaływanie powrotne skutku określonego zjawiska na jego przyczynę; dodatnie, gdy skutek podtrzymuje przyczynę, ujemne, gdy jej przeciwdziała.

stacjonarne stanowisko dowodzenia

Typ stanowiska dowodzenia rozmieszczanego tylko w obiektach stałych, z góry przygotowanych (schrony, budynki itp.).

Patrz → *Mobilne stanowisko dowodzenia, mobilno-stacjonarne stanowisko dowodzenia, stacjonarno-mobilne stanowisko dowodzenia*.

stacjonarno-mobilne stanowisko dowodzenia

Typ stanowiska dowodzenia rozwijanego w pierwszej kolejności w obiektach stałych, z góry przygotowanych, z możliwością ich przemieszczania i rozwijania w systemie polowym.

Patrz → *mobilne stanowisko dowodzenia, mobilno-stacjonarne stanowisko dowodzenia, stacjonarne stanowisko dowodzenia*.

STANAG

Skróit używany w NATO, pochodzący od angielskiego terminu porozumienie standaryzacyjne – *standardization agreement*.

Patrz → *porozumienie standaryzacyjne*.

standard (norma, wzorzec) (ang. *standard*)

Dokładna wartość, fizycznie istniejąca rzecz, lub abstrakcyjne pojęcie, ustalone i zdefiniowane przez władze, obowiązujące obyczaje lub wspólne uzgodnienia, służące jako wzorzec, model lub zasada przy

pomiarach ilościowych i jakościowych oraz do ustalania zasad i procedur lub do oceny wyników. Ustalona ilość lub jakość.

standardowe formularze do przesyłania danych NATO
(ang. *standard NATO data message*)

Formularze i kody informacji NATO zapisane w Porozumieniu o Standaryzacji i używane do wymiany informacji pomiędzy jednostkami lub ośrodkami krajowymi lub międzynarodowymi.

standaryzacja (ang. *standardization*)

Opracowywanie i wdrażanie koncepcji, doktryn, procedur i rozwiązań w celu osiągnięcia i utrzymania pożądanego poziomu kompatybilności, interoperacyjności, zamienności lub powszechności w obszarze operacyjnym, procedur, materiałowo-technicznym i administracyjnym.

stan końcowy (ang. *end state*)

Sytuacja polityczna lub (i) wojskowa, dla osiągnięcia której prowadzi się operację, i która stanowi wskaźnik osiągnięcia celu.

stanowisko dowodzenia (ang. *command post*)

Powiązane organizacyjnie i funkcjonalnie elementy koncepcyjne (organa dowodzenia) i zabezpieczające (oddziały, pododdziały dowodzenia) rozmieszczone w określonych miejscach (obiektach) w celu zapewnienia sprawnego dowodzenia wojskami.

Patrz → *organy dowodzenia, zapasowe stanowisko dowodzenia, tyłowe stanowisko dowodzenia, wysunięte stanowisko dowodzenia, taktyczne stanowisko dowodzenia, zapasowy rejon stanowiska dowodzenia, stanowisko dowódczo-obszernicze, powietrzny punkt dowodzenia.*

stanowisko dowódczo-obszernicze

Miejsce (na lądzie, na morzu, w powietrzu), gdzie rozmieszcza się organy i środki przeznaczone do sprawowania dowodzenia na najniższych szczeblach oraz do dowodzenia przez dowódców wyższych szczebli w dynamicznych okresach działań.

stanowisko obsadzone przez dowolne państwo członkowskie
(ang. *non-quota post*)

Stanowisko międzynarodowe, dostępne dla wszystkich państw członkowskich i obsadzone przez jedno z nich na zasadzie wyboru według określonego procesu.

stanowisko o nieokreślonej obsadzie narodowej
(ang. *nationality undetermined post*)

Międzynarodowe stanowisko wojskowe, które nie zostało zaakceptowane przez żadne państwo.

stanowisko przydzielone w ramach limitu (ang. *quota post*)

Międzynarodowe stanowisko, które dane państwo zaakceptowało do obsadzenia w nieokreślonym czasie.

stanowisko rotacyjne (ang. *rotational post*)

Stanowisko obsadzone na zasadzie rotacji. W ramach NATO może być ograniczone do określonych państw.

stan zaangażowania jednostki (ang. *unit commitment status*)

Stopień zaangażowania jednostki wyznaczonej i zakwalifikowanej jako siły przydzielone do NATO.

stawianie zadań (rozkazodawstwo) (ang. *tasking*)

1. Proces związany z podstawowym uprawnieniem dowódcy w zakresie dowodzenia (zarządzania), sposobem formułowania rozkazów (zarządzeń, poleceń) oraz metodą przekazywania ich podwładnym do bezwzględnego wykonania. Opracowanie i przekazanie zadań podwładnym zawiera się w jednej z funkcji dowodzenia – organizowaniu.
2. W ujęciu czynnościowym faza dowodzenia, polegająca na doprowadzeniu efektów planowania do podwładnych.

sterowanie

Jest to celowe oddziaływanie jednego systemu (układu) na inny w celu otrzymania takich zmian przebiegu procesów zachodzących w sterowanym przedmiocie lub stanu sterowanego systemu w danej chwili, które uważa się za pożądane; sterowanie odbywa się w relacjach: człowiek – maszyna i maszyna – maszyna.

strategiczny szczebel działań wojennych (ang. *strategic level of war*)

Szczebel działań wojennych, na którym państwo lub grupa państw wyznacza cele w zakresie bezpieczeństwa narodowego lub wielonarodowego, oraz wykorzystuje krajowe, w tym wojskowe, zasoby w celu ich osiągnięcia.

strefa czasowa

Obszar zawarty pomiędzy południkami co 15° długości geograficznej, w którym obowiązuje czas równy czasowi słonecznemu środkowego południka strefy; na ogół granice strefy uwzględniają kształt granic państw.

Patrz → *czas strefowy*.

strefa działań (ang. *zone of action*)

Taktyczny rejon wydzielony z większego obszaru, będący rejonem odpowiedzialności wyznaczonej jednostki taktycznej; termin stosowany zazwyczaj w działaniach ofensywnych.

Patrz → *obszar działania, rejon działania, rejon odpowiedzialności*.

strefa powietrzno-nawodna (ang. *air surface zone*)

Ograniczony obszar ustanowiony w celu zapobiegania prowadzeniu ognia przez siły własne do własnych statków powietrznych i okrętów nawodnych.

struktura dowodzenia (ang. *chain of command*)

Struktura podległości dowódców od najwyższego do najniższego, przez którą realizowane jest dowodzenie.

Patrz → *struktura działania*.

struktura działania (ang. *order of battle*)

Nazwa, etat, struktura dowodzenia oraz przydział stanów osobowych i wyposażenia dowolnych sił.

Patrz → *struktura dowodzenia*.

struktura funkcjonalna

To struktura, w której dominuje więź funkcjonalna nad hierarchiczną, przy czym powiązania hierarchiczne i funkcjonalne zwykle się nie pokrywają. Charakterystycznymi elementami tego typu struktury są

stanowiska (komórki) wyspecjalizowanych doradców (oficerów rodzajów wojsk i służb) mających prawo wydawania poleceń. Struktura ta pozwala na wprowadzenie podziału pracy i korzystanie z umiejętności specjalistów, stwarza jednak trudności w rozgraniczeniu kompetencji i odpowiedzialności.

Patrz → *struktura liniowa, struktura płaska, struktura organizacyjna, struktura sztabowo-liniowa, struktura hierarchiczna, struktura dowodzenia, struktura płaska.*

struktura hierarchiczna

Cecha organizacji polegająca na podporządkowaniu komórek organizacyjnych (dowództw) na niższym poziomie dowódcy (szefowi, kierownikowi) lub na kolejnych niższych poziomach osobom sprawującym funkcje dowódcze (kierownicze); dowództwa na jednym poziomie nazywamy szczeblem dowodzenia.

Patrz → *szczebel dowodzenia, struktura liniowa, struktura płaska, struktura funkcjonalna, struktura sztabowo-liniowa, struktura organizacyjna, struktura dowodzenia.*

struktura liniowa

Struktura o hierarchicznym powiązaniu wszystkich komórek organizacyjnych. Do zalet tej struktury należy jednolitość kierownictwa, możliwość szybkiego podejmowania decyzji oraz łatwość ustalenia zakresu odpowiedzialności i kompetencji. Do wad zalicza się małą elastyczność struktury, znaczną centralizację oraz konieczność opanowania przez dowódcę wszechstronnej wiedzy o funkcjonowaniu danej struktury (jednostki danego szczebla dowodzenia).

Patrz → *struktura organizacyjna, struktura płaska, struktura funkcjonalna, struktura sztabowo-liniowa, struktura hierarchiczna, struktura dowodzenia.*

struktura organizacyjna

Układ komórek organizacyjnych, pionów organizacyjnych i ewentualnie większych elementów wraz z ustalonymi pomiędzy nimi różnego rodzaju relacjami. Jako kryteria wyboru elementów struktury organizacyjnej przyjmuje się: rodzaj realizowanych zadań; rozmiesz-

czenie terytorialne; stosowane metody pracy lub uprawnienia do podejmowania decyzji.

Patrz → *struktura liniowa, struktura płaska, struktura funkcjonalna, struktura sztabowo-liniowa, struktura hierarchiczna, struktura dowodzenia.*

struktura płaska

Struktura charakteryzująca się ograniczoną liczbą szczebli hierarchicznych i dużą rozpiętością dowodzenia.

Patrz → *struktura liniowa, struktura organizacyjna, struktura funkcjonalna, struktura sztabowo-liniowa, struktura hierarchiczna, struktura dowodzenia.*

struktura smukła

Struktura charakteryzująca się dużą liczbą szczebli hierarchicznych oraz małą rozpiętością dowodzenia. Stwarza ona możliwość operatywnego dowodzenia podwładnymi. Do wad tej struktury należy oddalenie dowódców wyższych szczebli od bezpośrednich wykonawców zadań, wydłużenie dróg przepływu informacji i biurokracja.

Patrz → *struktura liniowa, struktura płaska, struktura funkcjonalna, struktura sztabowo-liniowa, struktura hierarchiczna, struktura dowodzenia, struktura organizacyjna.*

struktura stanowiska dowodzenia

Wyodrębnione pod względem funkcjonalnym części (elementy) stanowiska dowodzenia wraz z relacjami zachodzącymi pomiędzy tymi elementami. Do głównych części (elementów) stanowisk dowodzenia zaliczono: część (obsadę) operacyjną, węzeł łączności i grupę zabezpieczenia.

struktura sztabowo-liniowa

Układ komórek organizacyjnych stanowiący kompromisowe rozwiązanie pomiędzy strukturą liniową a funkcjonalną. Występują w niej bowiem stanowiska doradców (sztaby, szefostwa), przy zachowaniu jedności wydawania rozkazów oraz bezpośredniej zależności hierarchicznej. Do zalet tej struktury zaliczono możliwość specjalizacji komórek, korzystania przez dowódców z opinii wąsko wyspecjalizo-

wanych ekspertów; ujemną jej cechą jest natomiast możliwość sporów kompetencyjnych między sztabami a szefami komórek.

Patrz → *struktura organizacyjna, struktura płaska, struktura sztabowo-liniowa, struktura liniowa, struktura smukła.*

styl dowodzenia

Uogólniony charakter stosowanych przez dowódcę (przełożonego) form i technik dowodzenia, stanowiących przede wszystkim odbicie stopnia oddziaływania dowódcy na podwładnych oraz zakresu ich samodzielności i inicjatywy.

sub-

W złożeniach: pod-; podporządkowany, zależny, wtórny, niższy, następujący po; pochodzący od.

sygnały dowodzenia

Sygnały stosowane w systemach dowodzenia do przekazywania komend, krótkich rozkazów nakazujących natychmiastowe podjęcie lub zaniechanie określonych działań.

symbol wojskowy (ang. *military symbol*)

Znak graficzny używany, zwykle na mapie, ekranie lub na diagramie, przedstawiający jednostki wojskowe, instalacje, działania lub inne dane będące przedmiotem zainteresowania wojskowego.

symulacja

Metoda badania złożonych układów fizycznych oraz systemów działania co do ich właściwości oraz zachowań w przyszłych, dynamicznych sytuacjach.

synergia

Zjawisko polegające na tym, że współdziałające elementy dają wypadkowy wynik pod jakimś względem większy niż prosta suma skutków wywołanych przez każdy z elementów z osobna.

system

Wyodrębniony z otoczenia zbiór elementów materialnych lub abstrakcyjnych, wzajemnie powiązanych, które można rozpatrywać jako całość charakteryzującą się cechami, jakich nie posiada żaden z jego elementów.

system dowodzenia

1. Uporządkowana, zgodnie z zasadami sztuki wojennej, całość złożona z organów dowodzenia i środków dowodzenia sprzężonych ze sobą informacyjnie i zapewniająca podejmowanie stosownych decyzji na wszystkich szczeblach organizacyjnych sił zbrojnych oraz ich sprawną, terminową i bezwzględną realizację. Obejmuje trzy komponenty: organizację dowodzenia, proces oraz środki dowodzenia.

2. Wg poglądów NATO (**ang. *command, control and information system***) zintegrowany system zapewniający organom dowodzenia na wszystkich poziomach aktualne i właściwe dane w celu planowania, dowodzenia i kontrolowania działań, obejmujący: doktrynę, procedury, struktury organizacyjne, stany osobowe, sprzęt i łączność, który zapewnia dowódcom wszystkich szczebli terminowe i wystarczające dane do planowania działań, dowodzenia nimi, ich koordynacji i nadzorowania.

system łączności (ang. *communications and information system*)

Zespół sprzętu, metod i procedur oraz, w razie potrzeby, personelu zorganizowany tak, by spełniać funkcje związane z przekazywaniem i przetwarzaniem informacji.

sytuacja decyzyjna

Układ zewnętrznych zmian warunków środowiska danej organizacji, które wywołują potrzebę podjęcia decyzji oraz towarzyszą procesowi jej podejmowania.

szablon (ang. *form overlay*)

Wzorzec dokumentu takiego jak np. formularz meldunku, siatka lub mapa wykorzystywana jako podkład.

szczebel dowodzenia

Każdy poziom w strukturze hierarchicznej sił zbrojnych, na którym dowódcy posiadają takie same lub równorzędne uprawnienia, z wyjątkiem najniższego poziomu, gdzie wykonawcy nie pełnią funkcji dowódczych (kierowniczych).

Patrz → *struktura hierarchiczna*.

szef (fr. *Chef*)

Zwierzchnik, przełożony, naczelnik, kierownik, osoba funkcyjna kierująca jednostką (komórką) organizacyjną o charakterze sztabowym (administracyjnym) lub określoną dziedziną działalności specjalistycznej.

szefostwo

Ogniwo organów dowodzenia reprezentujące poszczególne rodzaje wojsk lub służb, sprawuje określone funkcje zarządzania i nadzoru w zakresie specjalistycznej działalności jednostek rodzaju wojsk (służb) niezależnie od ich podległości organizacyjnej.

szef saperów (dowódca inżynieryjny)

Oficer wojsk inżynieryjnych, który doradza odpowiedniemu dowódcy przedsięwzięcia z zakresu zabezpieczenia inżynieryjnego, proponuje działania inżynieryjne, dowodzi tymi działaniami zgodnie z wytycznymi oraz nadzoruje działania inżynieryjne wykonywane przez jednostki, którymi bezpośrednio nie dowodzi. W niektórych armiach odpowiedzialność ta jest podzielona pomiędzy dwie osoby.

Patrz → *dowódca inżynieryjny*.

szef sztabu

Oficer kierujący całokształtem pracy sztabu oraz koordynujący działalność wszystkich ogniw (komórek) dowództwa. Ma prawo wydawania zarządzeń dotyczących pracy dowództwa, a w wielu armiach także wydawania w imieniu dowódcy zarządzeń we wszystkich sprawach, przedstawiania dowódcy propozycji rozwiązań zadań bojowych otrzymywanych ze szczebla wyższego.

Patrz → *sztab*.

szkic planu (ang. *outline plan*)

Wstępny plan, który podkreśla najważniejsze cechy lub zasady kolejnych działań przed rozpoczęciem dokładnego planowania.

sztab

1. Część dowództwa występująca w pododdziałach, oddziałach, związkach taktycznych i operacyjnych wszystkich rodzajów sił zbrojnych. Na jego czele stoi szef sztabu podlegający bezpośrednio do-

wódcy. Sztab planuje i organizuje przygotowanie oraz prowadzenie działań, rozpoznanie, zbiera dane o położeniu i możliwościach bojowych wojsk własnych, dane o terenie, warunkach atmosferycznych, skażeniach i zakażeniach, wykonuje niezbędne dla dowódcy obliczenia i kalkulacje dotyczące użycia posiadanych sił i środków rażenia, sporządza rozkazy bojowe i zarządzenia, nawiązuje współdziałanie oraz realizuje zabezpieczenie bojowe działań wojsk, przygotowuje meldunki dla dowódcy, informuje dowódców i sztaby podległe oraz współdziałające, organizuje łączność i system dowodzenia, kontroluje wykonanie przez podległe wojska zadań bojowych. W skład sztabu wchodzi komórki grupy głównej, grupy specjalistycznej oraz organa łącznikowe.

2. Potocznie sztab – to budynek (miejsce), gdzie pracuje dowództwo. Patrz → *szeł sztabu, grupa główna, grupa specjalistyczna, organ łącznikowy*.

Ś

środki automatyzacji dowodzenia

Zespół środków informatyki i oprogramowania przeznaczony do zbierania, gromadzenia i przetwarzania informacji oraz przesyłania ich wykonawcom.

środki bezpieczeństwa (ang. *security*)

Przedsięwzięcia niezbędne do zapewnienia ochrony przed szpiegostwem, rozpoznaniem, sabotażem, dywersją i terroryzmem, jak również przed utratą lub ujawnieniem tajemnicy.

Patrz → *bezpieczeństwo*.

środki dowodzenia

Zasoby techniczne i materialne wydzielone do działania (wykorzystania) w systemie dowodzenia; zalicza się do nich m. in. środki łączności, środki automatyzacji dowodzenia i komputerowego wspomaganie, środki transportu, środki techniczno-organizacyjne itp.

środki wzmocnienia

Środki wymagane jako uzupełnienie środków istniejących w określonym miejscu, w celu zapewnienia zdefiniowanych minimalnych wymogów wsparcia sił wzmocnienia.

środowisko elektromagnetyczne (ang. *electromagnetic environment*)

Ogół zjawisk elektromagnetycznych istniejących w danym miejscu.

świadcstwo dopuszczenia do spraw niejawnych
(ang. *security certification*)

Świadcstwo wydane przez kompetentne władze krajowe, potwierdzające, że dana osoba została sprawdzona i uzyskuje dopuszczenie do spraw niejawnych w określonym zakresie.

Patrz → *dopuszczenie do spraw niejawnych*.

T

tabela porównania sił

Pomocniczy dokument dowodzenia służący globalnemu porównaniu potencjału wojsk własnych i przeciwnika; ujmuje się w nim jednostki o dwa szczeble niżej niż wykonujący tabelę.

tabela sygnałowa

Dokument dowodzenia, zwykle w formie tabeli, zawierający zestawienie sygnałów i ich znaczenie, np. tabele sygnałów dowodzenia, powiadamiania, rozpoznania, współdziałania.

taktyczne stanowisko dowodzenia (ang. *tactical command post*)

Stanowisko dowodzenia organizowane jako stale funkcjonujące w jednostkach sił lądowych USA, rozmieszczane możliwie blisko linii styczności wojsk, zazwyczaj w obszarze odpowiedzialności podwładnego w celu realizacji działań bezpośrednich. Do zadań obsady tego stanowiska należy między innymi: ciągły nadzór nad prowadzonymi działaniami bojowymi; nadzór i koordynacja: manewru i wsparcia ogniowego, wsparcia powietrznego i obrony przeciwlotniczej; przekazywanie potrzeb wsparcia logistycznego do głównego stanowiska dowodzenia. Pracą tego stanowiska kieruje zazwyczaj zastępca dowódcy.

taktyczny poziom działań wojennych (ang. *tactical level of war*)

Szczebel działań bojowych, na którym planuje się i prowadzi bitwy i inne działania w celu osiągnięcia celów operacyjnych.

technika etapów

Sposób prowadzenia symulacji zakładający rozpatrywanie poszczególnych problemów w odniesieniu do zakładanych etapów walki (operacji), np. walka w obszarze sił przesłaniania, walka o utrzymanie pierwszej pozycji, itp.

Patrz → *techniki symulacji, technika kierunków, technika obiektów.*

technika kierunków

Sposób prowadzenia symulacji zakładający rozpatrywanie poszczególnych problemów w odniesieniu do przewidywanych kierunków (pasów) działania wojsk własnych lub przeciwnika; w tym przypadku symulacja może dotyczyć całej głębokości zadania lub tylko jej części.

Patrz → *techniki symulacji, technika etapów, technika obiektów.*

technika obiektów

Sposób prowadzenia symulacji zakładający rozpatrywanie poszczególnych problemów jedynie w odniesieniu do wybranych obiektów (np. terenowych, elementów ugrupowania, zadań cząstkowych) znajdujących się w obszarze odpowiedzialności danej jednostki.

Patrz → *techniki symulacji, technika kierunków, technika etapów.*

techniki dowodzenia

Repertuar bodźców stosowanych przez przełożonego wobec podwładnych oraz sposobów ich stosowania, ukierunkowanych na skłonięcie podwładnych do wykonania przypisanych im zadań.

techniki symulacji

Określona i przyjęta procedura przeprowadzenia konfrontacji przewidywanych sposobów (wariantów) działania wojsk własnych i przeciwnika; jako zasadnicze przyjmuje się techniki etapów, kierunków lub obiektów.

Patrz → *technika etapów, technika kierunków, technika obiektów.*

telekonferencja (ang. *teleconference*)

Konferencja pomiędzy ludźmi oddalonymi od siebie, ale połączonymi systemem telekomunikacyjnym.

teoria dowodzenia

Jest dyscypliną naukową (specjalnością sztuki wojennej) w dziedzinie nauk wojskowych, mającą za przedmiot badań systemy dowodzenia wszystkich szczebli organizacyjnych sił zbrojnych, rozpatrywany w różnych aspektach, w celu zwiększenia sprawności (efektywności) dowodzenia wojskami. Jest nauką empiryczną spełniającą funkcje teoretyczne i praktyczne, powiązaną z innymi naukami i dyscyplinami zarówno wśród nauk wojskowych, jak i innych.

Celem teorii dowodzenia jest: wykrywanie prawidłowości dowodzenia; formułowanie i weryfikowanie praw i zasad dowodzenia; wyjaśnianie i przewidywanie zjawisk związanych z dowodzeniem; wypracowanie zasad działania systemów dowodzenia; określenie kryteriów i metod oceny efektywności dowodzenia; doskonalenie funkcjonowania organów dowodzenia; rozwijanie i ujednocianie zakresu pojęciowego oraz doskonalenie form i metod przekazywania wiedzy o dowodzeniu.

terenowy punkt orientacyjny (ang. *landmark*)

Element terenowy, naturalny lub sztuczny, którego położenie w terenie można dokładnie określić w odniesieniu do siatki mapy.

trwałość systemu dowodzenia

Cecha systemu dowodzenia określająca jego odporność na oddziaływanie czynników rażenia przeciwnika oraz negatywny wpływ środowiska.

tyłowe stanowisko dowodzenia

Stanowisko dowodzenia związku operacyjnego, taktycznego, oddziału, na którym rozmieszczane są organy logistyczne; jego pracą kieruje szef komórki logistycznej, a obsada planuje, organizuje i koordynuje całokształt zabezpieczenia logistycznego oraz personalnego danego szczebla dowodzenia. Na szczeblu operacyjnym jego obsada realizuje także zadania związane z prowadzeniem działań w obszarze tyłowym.

Patrz → *stanowisko dowodzenia, organy dowodzenia, zapasowe stanowisko dowodzenia, wysunięte stanowisko dowodzenia, taktyczne stanowisko dowodzenia, zapasowy rejon stanowiska dowodzenia, stanowisko dowódczo-obszernicze, powietrzny punkt dowodzenia.*

U

uporządkowany tekst depeszy (ang. *structured message text*)

Tekst depeszy złożony z paragrafów uporządkowanych w określonej kolejności, przy czym każdy paragraf oznaczony jest znakiem identyfikacyjnym i zawiera informacje w dowolnej postaci. Jest on przeznaczony do ułatwienia ręcznego opracowywania i przetwarzania wiadomości.

uprawnienia decyzyjne

Upoważnienie dowódcy lub osoby kierowniczej do podejmowania decyzji w ramach posiadanego lub przyznanego zakresu kompetencji.

uprawnienia do koordynacji (ang. *coordinating authority*)

Władza przyznana dowódcy lub innej osobie oznaczająca przypisaną mu odpowiedzialność za koordynację określonych funkcji lub działań angażujących siły dwóch lub więcej państw, dowództw lub dwóch lub więcej rodzajów sił zbrojnych albo dwóch lub więcej jednostek tego samego rodzaju sił zbrojnych. Posiada on prawo do żądania konsultacji zaangażowanych agencji lub ich przedstawicieli, ale nie posiada władzy do wymuszenia ich zgody. W przypadku rozbieżności zdań występujących pomiędzy zaangażowanymi agencjami, powinien podjąć próby uzyskania ostatecznej zgody drogą negocjacji. W przypadku niemożności uzyskania takiej zgody powinien przedstawić sprawę właściwym władzom.

**uprawnienie do zmiany przydziału (zasobów, środków)
(ang. *reallocation authority*)**

Uprawnienia przyznane dowódcom NATO, negocjowane zazwyczaj w czasie pokoju, do podejmowania decyzji odnośnie przydzielania w „stanie zagrożenia wojennego” narodowych zasobów logistycznych udostępnionych przez poszczególne kraje i kontrolowanych przez siły zbrojne znajdujące się pod ich dowództwem w celu logistycznego zabezpieczenia działań bojowych.

ustalanie położenia

Pierwsza z czterech faz cyklu decyzyjnego procesu dowodzenia; stanowi ona ciągły proces realizowany we wszystkich komórkach organizacyjno-funkcyjnych dowództwa, polegający na pozyskiwaniu, gromadzeniu, analizowaniu, wartościowaniu, porównaniu i rozpowszechnianiu informacji; jej celem jest stworzenie dowódcy oraz pozostałym komórkom organizacyjnym jasnego i przejrzystego obrazu sytuacji, na podstawie której można ją ocenić, podjąć decyzję, postawić zadania, zmodyfikować plan działania lub określić potrzeby informacyjne.

uwierzytelnienie (ang. *authentication*)

Potwierdzenie odpowiednim podpisem lub pieczęcią, że dany dokument jest oryginalny i oficjalny (uwierzytelnienie).

W

walka w obszarze dowodzenia (ang. *command and control warfare*)

Zintegrowane wykorzystanie wszelkich zdolności wojskowych obejmujących bezpieczeństwo operacji, dezinformację, walkę elektroniczną, działania psychologiczne oraz niszczenie fizyczne, wspierane przez systemy rozpoznania, łączności i informatyki w celu uniemożliwienia zdobywania informacji przez przeciwnika, osłabienia, obezwładnienia lub wpływania w inny sposób na zdolności przeciwnika w zakresie dowodzenia, zachowując jednocześnie ochronę własnych zdolności w tym zakresie przed podobnymi działaniami.

wariant działania

Inne przedstawienie sposobu osiągnięcia tego samego celu działania; w fazie planowania wykonywany zazwyczaj jako dokument graficzny uzupełniany stosownymi opisami.

węzeł łączności stanowiska dowodzenia

Złożony element wojskowej sieci łączności, stanowiący część składową stanowiska dowodzenia. Przeznaczony do zapewnienia wymiany informacji z innymi stanowiskami (punktami) dowodzenia (własnymi, przełożonego, podwładnych lub dowództw współdziałających) i zapewnienia łączności wewnątrz danego stanowiska.

wiadomość (ang. *message*)

Myśl lub idea wyrażona zwięźle w sposób jawny, kodowany lub utajniony, przygotowana w formie odpowiedniej do przekazania za pomocą dowolnego środka łączności.

wiadomość q (ang. *q-message*)

Niejawna wiadomość dotycząca zagrożeń nawigacyjnych, pomocy nawigacyjnych, obszarów zaminowanych, a także przeszukiwanych bądź trałowanych kanałów.

wielonarodowa operacja połączona (ang. *combined joint operation*)

Działania prowadzone przez siły dwóch lub więcej krajów, w których zaangażowane są elementy co najmniej dwóch rodzajów sił zbrojnych, nie tylko członków NATO.

wielonarodowy (ang. *combined*)

Przymiotnik opisujący działania, operacje i struktury, w których zaangażowane są elementy więcej niż jednego kraju.

władze wojskowe NATO (ang. *NATO military authority*)

Międzynarodowa, wojskowa kwatery główna lub organizacja działająca zgodnie z Protokołem o Statucie Międzynarodowej Wojskowej Kwatery Głównej, przyjętym zgodnie z Traktatem Północnoatlantycznym (zwanym Protokołem Paryskim) oraz jakakolwiek inna władza wojskowa, wobec której Rada NATO stosuje postanowienia Porozumienia o Statucie Organizacji Traktatu Północnoatlantycznego, Przedstawicieli Narodowych i Sztabu Międzynarodowego (zwanego Porozumieniem Ottawskim).

Patrz → *narodowe władze wojskowe*.

wniosek

Wynik, rezultat wnioskowania; twierdzenie wyprowadzone ze zdań (przesłanek, posiadanych informacji) uznanych za prawdziwe, nowych twierdzeń (wniosków).

wódz naczelny

Dowódca sił zbrojnych państwa powoływany w okresie wojny.

wsparcie (ang. *support*)

Działania sił lub ich części, które pomagają, zabezpieczają, uzupełniają lub wspierają działania każdego innego rodzaju sił.

wsparcie dodatkowe

Działania, w których wyznaczona jednostka wykonuje zadania niezależnie od określonych sił, ale zobowiązana jest do przekazywania informacji współdziałania, odbierać dane z rozpoznania i jeśli jest upoważniona, współdziałać i koordynować działania z siłami wspieranymi. Kontrola taktyczna nad jednostką pozostaje w gestii organu stawiającego zadania, który koordynuje stawianie zadań i przemieszczanie się jednostki zgodnie z potrzebami dowódcy sił wspieranych.

wsparcie przez państwo gospodarza (ang. *host nation support*)

Pomoc cywilna i wojskowa udzielana przez państwo gospodarza w czasie pokoju, kryzysu lub wojny siłom NATO lub (i) innym działającym na jego terytorium lub przez nie przemieszczającym się.

Patrz → *państwo gospodarz*.

wsparcie wzajemne (ang. *mutual support*)

Wsparcie, którego udzielają sobie jednostki w trakcie walki z przeciwnikiem z uwagi na przydzielone im zadania, pozycję względem siebie i względem przeciwnika oraz ich własne możliwości.

współczynnik wyczerpania sił (ang. *attrition rate*)

Współczynnik, wyrażany zwykle w procentach, odzwierciedlający stopień strat w ludziach lub wyposażeniu z różnych przyczyn w określonym przedziale czasu.

współdziałanie

Typy i rodzaje związków (sprzężeń zwrotnych) zachodzących pomiędzy jednostkami lub grupami dążącymi do realizacji wspólnego celu. W ujęciu wojskowym, uzgodnione zespolenie wysiłku i działań jednostek wojskowych (zgrupowań, grup bojowych) co do zadań, czasu, miejsca (przestrzeni) w myśl zamiaru osiągnięcia celu. Celem współdziałania jest optymalne wykorzystanie materialnych i niematerialnych możliwości jednostek.

współpraca cywilno-wojskowa (ang. *Civil – Military Co-operation*)

Uzgodnienia służące relacjom pomiędzy dowódcami i władzami państwowymi, cywilnymi i wojskowymi oraz ludnością cywilną na obszarze zajmowanym przez wojska, lub na którym planuje się ich rozmieszczenie. Uzgodnienia powyższe obejmują również relacje z organizacjami pozarządowymi oraz agencjami, organizacjami i władzami międzynarodowymi.

współrzędne mapy (ang. *map reference*)

Sposób identyfikacji punktu na powierzchni ziemi poprzez odniesienie go do informacji podanej na mapie, zwykle do siatki współrzędnych geograficznych lub siatki topograficznej.

wstępne zarządzenie operacyjne

Forma stawiania zadań podczas zastosowania równoległej metody pracy; wydawane z reguły po podjęciu przez dowódcę decyzji (po odprawie decyzyjnej). Zawiera przede wszystkim zamiar walki (operacji), zadania dla podwładnych oraz inne niezbędne informacje.

wstępny projekt planu (ang. *initial draft plan*)

Plan opracowany i uzgodniony w wykonującym go dowództwie, gotowy do uzgodnienia z innymi dowództwami. Nie może być wprowadzony w życie bezpośrednio przez proponującego go dowódcę, ale w razie konieczności może stanowić podstawę do wydania przez niego rozkazu operacyjnego.

wydział (ang. *section*)

Część instytucji wojskowej lub dowództwa, najczęściej szczebla dywizji i wyższych. W wielu armiach na szczeblu operacyjnym lub w instytucjach centralnych, wydział wchodzi w skład oddziału lub występuje samodzielnie. Na szczeblach taktycznych stanowi główny element organizacyjny dowództw oraz sztabów (np. w sztabie korpusu lub dywizji). Odpowiedzialny za jeden z głównych obszarów funkcjonalnych. Na czele wydziału stoi szef; podlegają mu wszyscy żołnierze oraz pracownicy cywilni danego wydziału.

Patrz → *zarząd, oddział, sekcja.*

wymagania stawiane dowodzeniu

Całokształt warunków, norm, żądań, oczekiwań, wskaźników i wielkości, jakim powinno odpowiadać dowodzenie; do podstawowych wymagań w zakresie dowodzenia zalicza się między innymi: elastyczność dowodzenia, zachowanie w ciągłej gotowości systemu dowodzenia oraz zapewnienie wojskom i organom dowodzenia dogodnych warunków do wykonania zadania.

Patrz → *prawa dowodzenia, zasady dowodzenia.*

wymienność (ang. *interchangeability*)

Właściwość produktu, procesu lub usług, w której dwa lub więcej obiektów posiada takie funkcjonalne i fizyczne charakterystyki, że są równoważne pod względem wydajności i trwałości oraz mogą być zastąpione jeden drugim bez dokonywania zmian w samych obiektach ani innych obiektach do nich przyłączonych, z wyjątkiem dostrojenia oraz bez konieczności wyboru ze względu na dopasowanie i charakter pracy.

wymienność operacyjna (ang. *operational interchangeability*)

Zdolność do zastępowania jednej części inną, o odmiennym składzie lub pochodzeniu, bez utraty skuteczności, dokładności i bezpieczeństwa działania.

wypracowanie danych do decyzji

Część procesu dowodzenia realizowanego przez organy dowodzenia, którego celem jest określenie najlepszego sposobu realizacji określonego zadania lub określonego działania w zaistniałej sytuacji oraz przedstawienie go dowódcy.

wysunięte stanowisko dowodzenia

Rodzaj stanowiska dowodzenia rozwijanego doraźnie, zazwyczaj w obszarze odpowiedzialności podwładnych w celu koordynacji przez dowódcę działań w newralgicznych okresach walki lub operacji; obsadę operacyjną wysuniętego stanowiska dowodzenia stanowi zazwyczaj grupa operacyjna dowódcy lub zespół dowodzenia działaniami.

Patrz → *stanowisko dowodzenia, organy dowodzenia, tylowe stanowisko dowodzenia, zapasowe stanowisko dowodzenia, taktyczne sta-*

nowisko dowodzenia, zapasowy rejon stanowiska dowodzenia, stanowisko dowódczo-obszerniczy, powietrzny punkt dowodzenia.

wytyczne

Forma stawiania zadań lub ukierunkowania podwładnych, zwykle dotycząca działalności specjalistycznej.

wzmocnienie (ang. *reinforcing*)

1. Wydzielenie potencjału do działania na korzyść podwładnego.
2. W terminologii używanej w artylerii, zadanie taktyczne, podczas którego jedna jednostka artyleryjska zwiększa siłę ogniową innej jednostki artylerii.

Patrz → *siły wzmocnienia, państwo wzmocniające.*

Z

zabezpieczenie bojowe

Rodzaj zabezpieczenia realizowanego przez jednostki, obejmującego: ubezpieczenie, maskowanie, powszechną obronę przeciwlotniczą, zabezpieczenie inżynieryjne, obronę przeciwchemiczną, zabezpieczenie topograficzne i hydrometeorologiczne.

zadanie

Cel, jaki ma być osiągnięty w ustalonym czasie przez żołnierza, pododdział, oddział podczas wykonywania obowiązków; przyszłe zdarzenie, które zostało opisane i przekazane podwładnym do realizacji.

zakres obowiązków (ang. *job description*)

Opis obowiązków, zakresu odpowiedzialności i kwalifikacji dotyczących określonego stanowiska służbowego.

zamiar działania (ang. *concept of operations*)

Koncepcja osiągnięcia celu jasno i zwięźle określająca sposób działania wybrany przez dowódcę; stanowi główny element decyzji dowódcy i jest podstawą planowania i organizowania działań.

Patrz → *koncepcja*.

zamiar strategiczny (ang. *strategic concept*)

Przebieg działań przyjęty w wyniku oceny sytuacji strategicznej. Jest to określenie tego, co należy zrobić w szerokim znaczeniu i sformułowane wystarczająco elastycznie, aby pozwolić na wykorzystanie tego planu przy określeniu wynikających z niego zadań wojskowych, dyplomatycznych, ekonomicznych i innych.

zamiennność

Patrz → *wymienność*.

zapasowe stanowisko dowodzenia

Stanowisko dowodzenia organizowane w celu zapewnienia ciągłości i trwałości dowodzenia, jego obsada operacyjna jest w gotowości do przejęcia dowodzenia zgodnie z planem oraz w wypadku zniszczenia lub obezwładnienia stanowiska dowodzenia lub w wypadku jego przemieszczania.

Patrz → *stanowisko dowodzenia, organy dowodzenia, tylowe stanowisko dowodzenia, wysunięte stanowisko dowodzenia, taktyczne stanowisko dowodzenia, zapasowy rejon stanowiska dowodzenia, stanowisko dowódczo-obszewacyjne, powietrzny punkt dowodzenia*.

zapasowy rejon rozmieszczenia stanowiska dowodzenia

Miejsce wyznaczane w pobliżu danego stanowiska dowodzenia, w którym znajduje się personel i sprzęt nie realizujący w danym momencie zadań na stanowisku dowodzenia; jest to także miejsce ewakuacji personelu i sprzętu w wypadku obezwładnienia danego stanowiska lub jego zagrożenia.

zarząd (ang. *division*)

Organizacyjna część dowództwa, która zajmuje się sprawami wojskowymi o określonym charakterze, takimi jak kadry, rozpoznanie, planowanie, szkolenie lub zaopatrzenie i ewakuację.

Patrz → *oddział, wydział, sekcja*.

zarządzanie

1. Wykwalifikowana działalność kierownicza, posługująca się bieżącym i strategicznym planowaniem, odpowiednią strukturą organizacyjną, rozwiniętym sposobem motywacji, a także niezbędnym minimum kontroli, tak aby wykorzystać wszelkie zasoby organizacji, aby osiągnąć ustalone cele.
2. Realizowany na wielu poziomach organizacji proces decyzyjny, który ma zapewnić eliminację wykrytych zagrożeń; wykorzystuje zarysowujące się szanse oraz efektywne spełnianie przez organizację wszystkich funkcji niezbędnych do osiągnięcia postawionego celu.

zarządzanie zasobami ludzkimi (ang. *manpower management*)

Środki kontroli siły ludzkiej stosowane w celu zapewnienia najbardziej wydajnego i ekonomicznego jej wykorzystania.

zarządzenie

Wykonawczy akt prawny lub forma przekazywania decyzji kierowniczych. W wojsku forma uzupełniająca rozkazodawstwa służąca dowódcom, szefom i innym kierowniczym osobom funkcyjnym do szczegółowego lub specjalistycznego organizowania działalności służbowej.

zarządzenie operacyjne (ang. *fragmentary order*)

Forma rozkazu operacyjnego. Rodzaj dokumentu dowodzenia służący do przekazywania decyzji dowódcy w toku prowadzenia walki (operacji); zawiera zmiany w odniesieniu do wcześniej wydanego rozkazu operacyjnego.

Patrz → *rozkaz operacyjny*.

zarządzenie przygotowawcze (ang. *warning order*)

Rodzaj zarządzenia informującego podwładnych o charakterze przyszłych działań. Zawiera polecenia dotyczące przygotowania sił i środków do walki (operacji). Zarządzenie przygotowawcze wydaje się zwykle po analizie zadania i kalkulacji czasu. Nie zawiera zamiaru dowódcy oraz wynikających z niego zadań dla podwładnych.

zasady dowodzenia

To opracowane teoretycznie (ustalone) i zweryfikowane w praktyce twierdzenia, prawidłowości i reguły, które określają najracjonalniejsze sposoby działalności dowództw podczas przygotowania i w czasie prowadzenia działań taktycznych (operacyjnych). Ich stosowanie bądź respektowanie umożliwi skuteczną realizację zadań. Do zasad dowodzenia zalicza się: jedność, jednoosobowość, dowodzenie przez cele, ciągłość, operatywność i skrytość dowodzenia.

Patrz → *jedność, jednoosobowość, ciągłość, dowodzenie przez cele, operatywność i skrytość dowodzenia, prawa dowodzenia, wymagania stawiane dowodzeniu*.

zasady organizowania pracy

To opracowane teoretycznie (ustalone) i zweryfikowane w praktyce twierdzenia, prawidłowości i reguły, które określają sposoby racjonalizacji działalności danej organizacji. Do podstawowych zasad organizowania pracy zalicza się: podział zadań, koncentrację zadań, harmonizację w zakresie doboru elementów działania i jego przebiegu, specjalizację i grupowanie działań z tym związanych, hierarchię i rozpiętość dowodzenia, delegowanie uprawnień oraz współmierność uprawnień i odpowiedzialności.

zastrzeżenie (ang. reservation)

W standaryzacji NATO, zastrzeżenie państwa członkowskiego dotyczące fragmentu uzgodnionego porozumienia o standaryzacji, którego państwo to nie wprowadzi w życie lub wprowadzi w ograniczonym zakresie.

Patrz → *porozumienie standaryzacyjne NATO, ratyfikacja.*

zawiadomienie

Forma przekazywania informacji, szczególnie sytuacyjnych, wymienianych głównie w relacjach współdziałania.

zespół dowodzenia

Element centrum dowodzenia odpowiedzialny za realizację przyjętego planu. Monitoruje przygotowanie i prowadzenie działań, porównuje stan rzeczywisty z zaplanowanym, przedstawia dowódcy bieżącą sytuację, w przypadku konieczności dokonania zmian proponuje możliwe rozwiązania, a po podjęciu przez dowódcę decyzji doprowadza wyniki planowania w postaci zarządzeń operacyjnych do podwładnych.

zespół informacyjny

Zespół przeznaczony do zbierania i przekazywania informacji o sytuacji, stopniu realizacji zadań, dostarczania i wymiany informacji o sytuacji w ramach stanowiska dowodzenia, z przełożonym, podwładnymi i sąsiadami. Zarządza informacją w ramach danego stanowiska dowodzenia.

zespół planowania

Grupa personelu dowództwa w centrum dowodzenia zajmująca się planowaniem perspektywicznym, przygotowuje wielowariantowe rozwiązania przyszłej walki (operacji), niezbędne dane i kalkulacje stanowiące dla dowódcy podstawę do podjęcia decyzji oraz koordynuje opracowanie rozkazu operacyjnego. Po przekazaniu rozkazu podwładnym przystępuje do planowania szczegółowego.

Patrz → *planowanie szczegółowe*.

zestawienie sił i środków

Pomocniczy dokument dowodzenia zawierający stan etatowy zasadniczego sprzętu i personelu podległych jednostek oraz stan rzeczywisty uzupełniany okresowo przez poszczególne komórki organizacyjne dowództwa.

zezwolenie na przejazd (ang. *movement credit*)

Zezwolenie wydane jednemu lub więcej pojazdom do przejazdu drogą wydzieloną, w czasie określonym w instrukcji przejazdu.

Patrz → *droga nadzorowana, droga wydzielona*.

zmiana podporządkowania (ang. *change of operational control*)

Data oraz czas (GMT lub GCT), w którym odpowiedzialność za dowodzenie operacyjne sił lub jednostek przechodzi z jednego dowództwa operacyjnego na drugie.

znak (grupa) potwierdzający autentyczność (tożsamość)

(ang. *authenticator*)

Litera, cyfra lub grupa liter lub cyfr albo obydwu rodzajów znaków, świadcząca o autentyczności informacji lub tożsamości nadawcy.

znak wywoławczy (ang. *call sign*)

Dowolna kombinacja znaków lub wymawianych słów, identyfikująca urządzenie łączności, dowództwo, władze, działalność, lub jednostkę; używana przede wszystkim do nawiązania i utrzymania łączności.

Ż

żywołność systemu dowodzenia

Cecha systemu dowodzenia (wyrażana zwykle w parametrach czasowych) określająca jego zdolność do funkcjonowania przy oddziaływaniu czynników rażenia przeciwnika oraz w warunkach negatywnego wpływu środowiska.

LITERATURA WYKORZYSTANA PRZY OPRACOWANIU SŁOWNIKA

1. Borzęcki K., *Leksykon podręczny*, WK Oświata, Olsztyn 1994.
2. *Encyklopedia organizacji i zarządzania*, PWE, Warszawa 1981.
3. *Leksykon wiedzy wojskowej*, MON, Warszawa 1977.
4. *Metody i treść pracy zespołów funkcjonalnych na stanowisku dowodzenia wojsk lądowych*, AON, Warszawa 2000.
5. *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1998.
6. *Słownik podstawowych terminów wojskowych*, MON, Warszawa 1977.
7. *Słownik terminów i definicji NATO AAP-6(U)*, MON, Warszawa 1998.

Najnowsze publikacje Akademii Obrony Narodowej

do nabycia w Wydziale Wydawniczym AON
al. gen. A. Chruściela, 00-910 Warszawa, tel./faks 681 37 52

- Robert Bojarski – **Operacja obronna**
- Jan Czaja – **Stolica apostolska wobec integracji europejskiej**
- Marek Gąska, Andrzej Ciupiński – **Międzynarodowe prawo humanitarne**
- Marek Gąska – **Obronność w aktach prawnych Rzeczypospolitej Polskiej**
- Jerzy Groskrejc – **Antropologiczne i aksjologiczne aspekty edukacji oficerów**
- Henryk Herman – **Działania specjalne w wojnach i konfliktach zbrojnych po II wojnie światowej**
- Michał Huzarski (red.) – **Taktyka ogólna wojsk lądowych**
- Kuba Jałoszyński – **Terroryzm antyizraelski**
- Kuba Jałoszyński – **Terroryzm czy terror kryminalny w Polsce?**
- Kuba Jałoszyński – **Zagrożenie terroryzmem w wybranych krajach Europy zachodniej oraz w Stanach Zjednoczonych**
- Tadeusz Jemiolo – **Globalizacja. Szanse i zagrożenia**
- Jarosław Kardas, Krzysztof Loranty – **Wybrane problemy bezpieczeństwa i obronności państwa w opiniach pracowników administracji publicznej**
- Waldemar Kitler (red.) – **Obrona cywilna (niemilitarna) w obronie narodowej III RP**
- Waldemar Kitler – **Obrona narodowa w wybranych państwach demokratycznych**
- Stanisław Korzeniowski – **Żandarmeria wojskowa**
- Mirosław Koziński – **Umowa offsetowa i inne formy udziału państwa w międzynarodowym obrocie gospodarczym**
- Marian Kozub – **Lotnictwo w operacjach połączonych**
- Roman Kwećka – **Informacja w walce zbrojnej**
- Zbigniew Lach, Julian Skrzyp, Andrzej Łaszczuk – **Wojskowo-geograficzna charakterystyka Niemiec**
- Leonard Łukaszuk – **Europejskie prawo pokoju i bezpieczeństwa**
- Józef Marczak (red.) – **Samoorganizacja społeczeństwa na rzecz bezpieczeństwa powszechnego. Samoobrona powszechna III RP**
- Ireneusz Nowak – **Wybrane problemy historii polskiej techniki wojskowej XX wieku. Sprzęt i środki wojsk chemicznych**
- Janusz Płaczek – **Ewolucja polskiej myśli obronno-ekonomicznej w latach 1976–2000**
- Janusz Płaczek (red.) – **Gospodarka obronna Polski w końcu lat dziewięćdziesiątych. Szanse i zagrożenia**
- Adam Rejmak – **Ratownictwo lotnicze**
- Piotr Sienkiewicz – **5 wykładów**
- Aleksandra Skrabacz – **Kobiety w obronie narodowej Polski u progu XXI wieku**
- Katarzyna Słaboń – **Sytuacja jeńców wojennych w konflikcie iracko-irańskim (1980–1988)**
- Marek Sołoducha, Piotr Malinowski – **Użycie artylerii w szczególnych rodzajach działań bojowych**
- Zenon Stachowiak – **Metodyka i metodologia pisania prac kwalifikacyjnych (licencjackich, magisterskich i podyplomowych)**
- Janusz Zuziak – **Dzieje Instytutu Józefa Piłsudskiego w Londynie 1947–1997**

Zamówienia przyjmujemy telefonicznie lub pisemnie

